

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL

Majandusteaduskond

Majandusarvestuse instituut

Finantsarvestuse õppetool

Piret Riipus

IMMATERIAALNE VARA EESTI ETTEVÕTETES

Magistritöö

Juhendaja: professor Lehte Alver

Tallinn 2015

Olen koostanud töö iseseisvalt.

Töö koostamisel kasutatud kõikidele teiste autorite töödele, olulistele seisukohtadele ja andmetele on viidatud.

Piret Riipus

(allkiri, kuupäev)

Üliõpilase kood: 132163

Üliõpilase e-posti aadress: riipus.piret@gmail.com

Juhendaja professor Lehte Alver:

Töö vastab magistritööle esitatud nõuetele

.....

(allkiri, kuupäev)

Kaitsmiskomisjoni esimees:

Lubatud kaitsmisele

.....

(ametikoht, nimi, allkiri, kuupäev)

SISUKORD

ABSTRAKT.....	3
SISSEJUHATUS.....	4
1. IMMATERIAALSE VARA KAJASTAMISE ÜLDPÕHIMÕTTED.....	7
1.1. Immateriaalse vara olemus ja klassifitseerimine.....	7
1.2. Immateriaalse vara esmane ja edasine kajastamine IAS 38 ja RTJ 5 alusel.....	17
2. IMMATERIAALSE VARA AVALIKUSTAMINE.....	27
2.1. Avalikustamise olulisus ja sellega seotud probleemid.....	27
2.2. Immateriaalse vara avalikustamine eri riikides.....	35
3. IMMATERIAALSE VARA AVALIKUSTAMISE EMPIIRILINE KÄSITLUS.....	40
3.1. Valimi koostamine ja valitud ettevõtete tutvustus.....	40
3.2. Immateriaalse vara avalikustamise analüüs.....	45
KOKKUVÕTE.....	54
VIIDATUD ALLIKAD.....	58
SUMMARY.....	65
LISAD.....	69
Lisa 1. Immateriaalsete ressursside klassifitseerimisskeemid.....	69
Lisa 2. Tallinna börsi põhinimekirjas olevad ettevõtted (seisuga 31.12.2013).....	70
Lisa 3. Aastaaruannetes nõutud informatsioon immateriaalse vara kohta	71
Lisa 4. Aastaaruannetes avalikustatud informatsioon immateriaalse vara kohta.....	72

ABSTRAKT

Teadmiste kasv ja tehnoloogia areng on viinud majanduskeskkonnas olukorrani, kus ettevõtete tegevus ja väärtuse loomine põhinevad peamiselt immateriaalsel varal. Immateriaalse vara olulisus ja osatähtsus ettevõtete põhivaras on viimastel aastakümnetel üha kasvanud. Seetõttu on ka järjest enam olulisem informatsioon, mida ettevõtted immateriaalse vara kohta avalikustavad.

Magistritöö eesmärk oli selgitada välja, kas immateriaalsete varaobjektide avalikustamine aastaaruannetes vastab kehtivatele nõuetele. Kogu tööle selgema lähtekoha andmiseks alustati immateriaalse vara olemuse selgitamisega. Teema paremaks käsitlemiseks anti ülevaade ka immateriaalsete varaobjektide kajastamise üldpõhimõtetest. Lisaks käsitles autor põhjalikult immateriaalse vara avalikustamisega seotud temaatikat.

Eesmärgi saavutamiseks teostati kvalitatiivne uuring Eesti börsiettevõtetes. Uurimisel võeti aluseks rahvusvahelistes finantsaruandluse standardites esitatud immateriaalse vara avalikustamise kohustuslikud nõuded. Uurimisobjektid olid ettevõtete 2013. a. konsolideeritud majandusaasta aruanded. Analüüsi tulemuste põhjal järeldus, et Eesti börsiettevõtted esitavad aastaaruannetes immateriaalse vara kohta peaaegu kogu kohustusliku informatsiooni. Samal ajal ei olnud aga esitatud informatsioon alati piisav, et saada teatud tehingutest, sündmustest või muutustest põhjalikum ülevaade. Uuringu tulemused näitavad, et immateriaalsete varaobjektide avalikustamisel esineb puudusi ning ettevõtetel on kindlasti võimalik informatsiooni esitamist täiustada.

Eesti ettevõtete puhul on immateriaalse vara avalikustamist kindlasti võimalik veelgi põhjalikumalt uurida, kaasates valimisse ka tavaettevõtted. Samuti võib võtta dünaamilisema lähenemise ning uurida, kuidas on avalikustamise kvaliteet aja jooksul muutunud ning millised on peamised tegurid, mis avalikustamist mõjutavad.

Võtmesõnad: immateriaalne vara, Eesti ettevõtted, finantsaruandlus, majandusaasta aruanded, avalikustamine

SISSEJUHATUS

Möödunud sajandi viimastel kümnenditel leidis majanduses aset põhjalik muutus. Toimus üleminek tööstuslikult kapitalismilt, kus ettevõtete tegevus põhines käegakatsutaval füüsilisel varal, info- ja teadmushiskonnale. Muutunud majanduses põhinevad toodete tootmine ja teenuste pakkumine ning väärtuse loomine peamiselt nähtamatul, immateriaalsel varal. Selle muutuse ajendid olid eelkõige teadmiste kasv ja tehnoloogia areng. Varem valitsenud tööstuslik turg, mida iseloomustas pigem müüjakesksus ja masstootmine, asendus teadmispõhise majandusega, kus turul on kesksel kohal ostja ning peamine edutegur on teistest eristumine. Oluline on pidev innovatsioon, kliendikesksus ning kvaliteetne klienditeenindus.

Eesmärgiga tugevdada konkurentsivõimet ning suurendada tulusid, on viimastel aastakümnetel investeeringud immateriaalsesse varasse suurenenud. Üha enam on esiplaanile tõusnud immateriaalse vara osatähtsuse kasv ettevõtete põhivaras. Samal ajal on aga ettevõtete raamatupidamislik väärtus turuväärtuse suhtes pidevalt langenud. Nimetatud asjaolu on peamine põhjus, miks immateriaalsele varale hakati rohkem tähelepanu pöörama ning seda põhjalikumalt uurima. Valdkonna teerajajad hakkasid immateriaalset vara kirjeldama kui ettevõtte väärtuse uut peamist allikat ning tulude suurendajat. See arusaam on nüüdseks laialt levinud nii majandusteadlaste, juhtide kui ka investorite hulgas.

Immateriaalse vara, mida on nimetatud ka 21. sajandi ressursiks, olulisuse kasvu kõrval on kehtivaid arvestusstandardeid sageli kritiseeritud. Finantsaruannete peamine eesmärk on anda aruannete kasutajatele asjakohast informatsiooni ettevõtte tegevustulemustest ja tulevastest väljavaadetest. Küllaltki levinud on aga arvamused, et praegused finantsaruanded ei anna muutunud majanduses enam piisavat teavet ettevõtte immateriaalse vara ega selle majandusliku mõju kohta. Investorite, kreditoride ja teiste huvigruppide seisukohast on üha enam oluline lisaks bilansist ja kasumiaruandest saadavale informatsioonile ka see, mida ettevõtted immateriaalse vara kohta vabatahtlikult avalikustavad. Immateriaalse vara olulisuse kasvu tõttu on autor veendunud, et ka

aastaaruannetes tuleb immateriaalse vara kohta avalikustatavale informatsioonile enam tähelepanu osutada.

Eelnevast lähtuvalt on magistritööle seatud eesmärk selgitada välja, kas immateriaalsete varaobjektide avalikustamine aastaaruannetes vastab kehtivatele nõuetele. Valdkonna paremaks käsitlemiseks ning eesmärgi saavutamiseks on autor püstitanud järgmised uurimisülesanded:

- selgitada immateriaalsete varaobjektide olemust;
- anda ülevaade immateriaalse vara arvestuspõhimõtetest ning peamistest erinevustest immateriaalse vara arvestust reguleerivates standardites;
- selgitada immateriaalse vara avalikustamise olulisust;
- anda ülevaade immateriaalse vara avalikustamisega seotud peamistest probleemidest ja tehtud lahendusettepanekutest;
- tuginedes rahvusvahelistele finantsaruandluse standarditele, analüüsida immateriaalsete varaobjektide kohta avalikustatud informatsiooni Eesti börsiettevõtetes.

Magistritöö koosneb kolmest peatükist. Teema käsitlemiseks põhinevad töö esimene ja teine peatükk erialakirjandusel, kehtivatel arvestusstandarditel ja juhenditel ning läbiviidud uuringutel. Kuna eestikeelne erialakirjandus immateriaalse vara kohta praktiliselt puudub, on töös kasutatud ingliskeelseid raamatuid ja teadusartikleid. Et anda kogu tööle selgem lähtekoht, alustab autor immateriaalse vara olemuse selgitamisega. Antakse ülevaade immateriaalse vara määratlemisest nii erialakirjanduses kui ka rahvusvahelistes finantsaruandluse standardites ning tuuakse välja mitmesugused immateriaalsetele varaobjektidele iseloomulikud tunnused. Peatüki teises jaotises antakse ülevaade immateriaalse vara kajastamise ja avalikustamise üldpõhimõtetest ning esitatakse peamised erinevused immateriaalse vara arvestust reguleerivates standardites.

Teises peatükis käsitleb autor põhjalikumalt immateriaalse vara avalikustamisega seotud temaatikat. Esimeses jaotises selgitatakse avalikustamise, sealhulgas vabatahtliku avalikustamise olulisust ning käsitletakse peamisi probleeme, mis on seotud immateriaalse vara avalikustamisega. Lisaks antakse ülevaade valdkonna uurijate tehtud lahendusettepanekutest. Peatüki teises osas annab autor ülevaate eri riikides teostatud immateriaalse vara avalikustamisega seotud uuringutest ja võrdleb nende tulemusi hiljem autori enda teostatud uuringuga.

Magistritöö kolmas peatükk on rakenduslik ning keskendub immateriaalse vara avalikustamise empiirilisele käsitlemisele. Tuginedes rahvusvaheliste finantsaruandluse standarditele, teostab autor kvalitatiivse uuringu Eesti börsiettevõtete näitel. Peatüki esimeses osas kirjeldatakse valimi koostamist ning tutvustatakse valitud ettevõtteid. Ühtlasi selgitatakse uuringu ülesehitust ja kasutatud uurimismeetodit. Teises jaotises analüüsitakse ettevõtete aastaaruannetes esitatud informatsiooni ning avalikustamise vastavust rahvusvahelistes finantsaruandluse standardites kehtestatud nõuetele. Jaotise lõpus esitab autor kokkuvõtte uuringu tulemustest ning teeb lõppjärelused. Uurimisobjektid on Tallinna börsi põhinimekirjas olevate ettevõtete 2013. a. konsolideeritud majandusaasta aruanded. Autori esialgne plaan oli uurida avalikustamist ka tavaettevõttes. Paraku ei olnud nende finantsaruannete lisad autorile kättesaadavad, mistõttu tavaettevõtete kaasamine uuringusse ei osutunud võimalikuks.

Immateriaalse vara teemal on viimaste aastakümnete jooksul toimunud palju arutelusid. Sellest annab kinnitust avaldatud teadusartiklite ja raamatute suur hulk. Eestis aga on nimetatud valdkond vähe uuritud. See oli ühtlasi ajendiks töö teema valikul. Magistritöö võimaldab tõsta ettevõtjate teadlikkust immateriaalse vara valdkonnast ning võib soodustada aastaaruannetes immateriaalse vara kohta avalikustatavale informatsioonile suuremat tähelepanu osutamist.

Autor soovib tänada juhendajat professor Lehte Alverit igakülgse abi eest magistritöö valmimisel.

1. IMMATERIAALSE VARA KAJASTAMISE ÜLDPÕHIMÕTTED

Magistritöö esimene peatükk põhineb erialakirjandusel ning kehtivatel arvestusstandarditel ja juhenditel. Kogu tööle selgema lähtekoha andmiseks alustab autor immateriaalse vara olemuse selgitamise ning enamlevinud klassifitseerimisskeemide esitamisega. Teises jaotises antakse ülevaade immateriaalse vara kajastamise põhimõtetest ja avalikustamise nõuetest. Raamatupidamise seadus (§17) sätestab, et Eestis registreeritud ettevõtted võivad oma raamatupidamises kasutada kas Eesti head raamatupidamistava või Euroopa Komisjoni poolt vastu võetud rahvusvahelisi finantsaruandluse standardeid (IFRS). Seetõttu ei käsitle ka autor töös teisi raamatupidamistavasid ega standardeid.

1.1. Immateriaalse vara olemus ja klassifitseerimine

Immateriaalse vara uurimisel peab autor oluliseks esmalt selgitada selle termini tähendust. Erialase kirjandusega tutvudes leiab immateriaalse vara kohta mitmeid mõisteid ja tõlgendusi. Töö autor toob välja enamlevinud terminid ja nende definitsioonid. Ühtlasi uuritakse, kuidas määratletakse immateriaalset vara rahvusvahelistes standardites. Jaotises on ka välja toodud mitmesugused immateriaalsetele varaobjektidele iseloomulikud tunnused ja omadused, mis aitavad nende olemust paremini lahti mõtestada. Lisaks esitab autor immateriaalse vara liigitamise enamlevinud käsitlusviisid.

Omadussõna immateriaalne tähendus semantikas on „mittekatsutav, füüsilist olemasolu mitte omav“ või miski, mida on „raske kirjeldada, defineerida, mõista või mõõta“ või lihtsalt „mittemateriaalne“ (Grüber 2015, 36). Teisisõnu iseloomustab see midagi, mis on peidetud või varjatud, ent teadaolevalt reaalne (*Ibid.*). Sellest saab järeldada, et nimetatud omadussõna võib kasutada eri valdkondades mitmesuguste asjade või nähtuste iseloomustamiseks. Vaadates inglise keelset kirjandust võib näha, et aja jooksul on hakatud omadussõna immateriaalne (*intangible*) kasutama ka eraldi nimisõnana (*intangibles*), mis

tähistab immateriaalset vara. Immateriaalse vara kohta on kirjanduses kasutusel veel mitmeid termineid. Näiteks 1990ndatel kasutati immateriaalse vara kõrval rohkem ka nimetusi nähtamatu vara, teadmistel põhinev vara, strateegiline vara, immateriaalne kapital ja immateriaalsed ressursid (Dumitrescu 2012, 547). Hiljem avaldatud raamatutes ja artiklites (nt Lönnqvist 2002, Daum 2003, Olsson 2004, Dicu 2011, Grüber 2015) võib üha enam terminit immateriaalsed väärtused ja intellektuaalne kapital silmata. Viimane neist on seejuures ilmselt üks enimkasutatavaid termineid. Kasutusel olevaid termineid on mitmeti käsitletud. Mõned autorid peavad neid sünonüümideks, samal ajal on ka neid, kes termineid üksteisest eristavad. Teistehulgas leidub mitmeid autoreid, kes üldse ei esita immateriaalse vara tähendust, vaid eristavad ainult selle põhitunnuseid.

Immateriaalset vara on defineeritud kui „see, millel puudub füüsiline eksistents, kuid toob ettevõttele väärtust“ (Edvinsson, Malone 1997, 23). Grüber (2015, 36) on toonud immateriaalse vara kohta välja võrdlemisi laia definitsiooni, mille kohaselt selle all mõistetakse mittefüüsilisi tegureid:

- mida kasutatakse toodete tootmisel või teenuste pakkumisel (või mis annavad sellesse olulise panuse) või
- millelt nende kasutuse üle mõjuvõimu omavad inividid või ettevõtted ootavad tulevikus kasu.

Lev (2001, 5) on välja toonud, et laialt kasutusel olevad terminid immateriaalne põhivara, intellektuaalne kapital ja teadmistel põhinev vara on samaväärse tähendusega. Ta täpsustab, et terminit immateriaalne põhivara kasutatakse peamiselt raamatupidamisalases kirjanduses, teadmistel põhinev vara on kasutusel majandusteadlaste seas ning intellektuaalne kapital on enim levinud juhtimis- ja õigusosalases kirjanduses. Kasutusvaldkonnad on küll erinevad, kuid oma olemuselt taanduvad kõik need kolm terminit ühele ja samale tähendusele: ainetule varale, mille abil tulevikus kasu saadakse. (*Ibid.*) Täpsemalt defineerib Lev immateriaalset põhivara, sealhulgas ka intellektuaalset vara kui „tulevikus kasu toovat allikat, mis ei oma füüsilist ega finantsilist keha“ (*Ibid.*). Ka Lönnqvist ja Mettänen (2002) kasutavad termineid immateriaalne vara ja intellektuaalne kapital samaväärses tähenduses. Nende definitsiooni kohaselt on immateriaalne põhivara „ettevõtte väärtust loov ainetu allikas, mille aluseks on töötajate võimed, ettevõtte ressursid ja tegutsemisviis ning suhted aktsionäridega“ (*Ibid.*). Immateriaalse vara ja intellektuaalse kapitali terminit on sünonüümina kasutanud ka

A. Brooking, kelle definitsiooni kohaselt „intellektuaalne kapital on ettevõtte funktsioneerimist võimaldav immateriaalne vara“ (Brooking 1997, 12).

Samal ajal leidub kirjandust (nt Sullivan 2000, Rastogi 2003, Grüber 2015), milles on immateriaalse vara ja intellektuaalse kapitali kontsept erinevad. Sageli rõhutatakse, et intellektuaalne kapital on laiem mõiste ning immateriaalne vara on ainult üks osa sellest – täpsemalt see, mis on ettevõtte raamatupidamises varana kajastatud (Grüber 2015, 36). Sullivan (2000, 228) defineerib intellektuaalsest kapitali kui „teadmisi, mida saab muuta kasumiks“. Rastogi (2003) määratleb intellektuaalse kapitali kui „ettevõtte terviklik võime koordineerida ja juurutada oma teadmistel põhinevaid ressursse, mis on suunatud väärtuse loomisele ja tulevikuvõime saavutamisele“. Ordonez de Pablos (2003) on välja toonud, et „intellektuaalse kapitali moodustavad teadmistel põhinevad ressursid, mis aitavad säilitada ettevõtte konkurentsieelist“ ning määratlenud, et „intellektuaalne kapital on ettevõtte turuväärtuse ja raamatupidamisliku väärtuse vahe“. Lönnqvist ja Mettänen (2002) on välja toonud, et kuigi immateriaalset vara on defineeritud mitmeti, omavad suurem osa definitsioone samu tunnuseid, mille kohaselt immateriaalne vara:

- on midagi nähtamatut;
- on lähedalt seotud töötajate teadmiste ja kogemuste, klientide ning tehnoloogiaga, mida ettevõtte kasutab;
- pakub ettevõttele paremaid võimalusi olla tulevikus edukam.

Eelpool toodud definitsioonide põhjal võib väita, et need on üsna laiaulatuslikud ning neis puudub konkreetsus. Enamik neist ei anna immateriaalsele varale terviklikku ega kõikehaaravat tähendust. Magistritöö autor on arvamusel, et immateriaalse vara definitsioon võiks olla rohkem ühtlustunud. Samas on ka mõistetav, et sellist keerulist valdkonda nagu immateriaalne vara, võib olla raske iseloomustada üheainsa definitsiooniga.

Edasi selgitab autor immateriaalse vara mõiste käsitlust rahvusvahelistes arvestusstandardites. IAS (*International Accounting Standard*) 38 eristab immateriaalseid ressursse ning immateriaalset vara. Standardi kohaselt võivad immateriaalsed ressursid olla näiteks teaduslikud või tehnilised teadmised, uute protsesside või süsteemide projekteerimine ja juurutamine, litsentsid, intellektuaalomand, kaubamärgid jm. Neisse jaotistesse kuuluvad ka näiteks arvutitarkvara, patendid, autoriõigused, kliendinimekirjad, kliendisuhted või suhted tarnijatega, turuosa ja turustusõigused. Samas rõhutatakse, et mitte kõik esitatud objektidest ei vasta immateriaalse varaobjekti mõistele ega bilansis kajastamise kriteeriumitele. (IAS 38,

§10, §18). Seega on standardis käsitletud immateriaalseid ressursse laiema mõistena ning immateriaalne vara moodustab sellest teatud osa. IAS 38 definitsiooni kohaselt on immateriaalne varaobjekt „füüsilise substantsita mitterahaline identifitseeritav varaobjekt“ (IAS 38, §8). See aga viib meid omakorda üldise varaobjekti mõiste juurde, mille kohaselt „varaobjekt on möödunud sündmuste tulemusel tekkinud majandusüksuse valitseva mõju all olev ressurss, millest loodetakse tulevikus majanduslikku kasu saada“ (*Ibid.*). Seega, immateriaalne ressurss peab üheaegselt vastama nii üldisele varaobjekti mõistele ning lisaks omama immateriaalse varaobjekti mõistes toodud tunnuseid. Kokkuvõtliku ülevaate sellest annab tabel 1. Kui kõik nimetatud kriteeriumid pole täidetud, siis immateriaalne ressurss ei vasta immateriaalse varaobjekti mõistele.

Tabel 1. Immateriaalse varaobjekti tunnused

Omane kõikidele varaobjektidele	Omane ainult immateriaalsetele varaobjektidele
<ul style="list-style-type: none"> • majandusüksuse valitseva mõju all olev ressurss • tulevikus majandusliku kasu saamine • möödunud sündmuste tulemus 	<ul style="list-style-type: none"> • identifitseeritav • mitterahaline • füüsilise substantsita

Allikas: Autori koostatud (IAS 38 põhjal)

Järgnevalt selgitatakse lühidalt eelpool nimetatud kriteeriume. Varaobjekti defineeritakse esmalt kui ressursi. Kuigi standardites viidatakse sellele terminile sageli, puudub selge seletus, mida täpselt ressursi all mõeldakse. Grüber (2015, 56) selgitab, et majanduses üldiselt kirjeldatakse ressursi kui vahendit või sisendit, mida kasutatakse toodete tootmiseks ja teenuste pakkumiseks ning mis sageli on piiratud koguse ja kättesaadavusega, mistõttu peab ettevõtte seda oma üksuste vahel tõhusalt jaotama. Ta lisab, et majandusteoorias peetakse ressursiks üldiselt tööjõudu, maad ja rahalist kapitali, ent seda tuleks siiski käsitleda laiemalt, kuna on loendamatu hulgal sisendeid, mida võib otseselt või kaudselt tootmises kasutada. Seega, ressursiks võib pidada ükskõik mida, mis võib otseselt või kaudselt tulevikus majanduslikku kasu tuua, ja seetõttu ei ole tähtis, kas see on olemuselt ainealine või ainetu. (*Ibid.*)

Tulevikus majandusliku kasu saamine tundub esmapilgul seonduvat ainult sellega, et ressursi abil toodetud kaupade või teenuste müügist suureneb rahakäive ettevõttesse. Lisaks varaobjekti kasutamisest (või müümisest) saadavale tulule on standardis kirjeldatud

majandusliku kasuna ka seda, kui ettevõtte kulud varaobjekti kasutamisest vähenevad (IAS 38, §4.8). Varaobjekti mõistele vastamiseks peab ressurs olema ühtlasi majandusüksuse valitseva mõju all. Standardi kohaselt seisneb selle tähendus asjaolus, et majandusüksusel on õigus kontrollida ressursi kasutamisest saadavat majanduslikku kasu ning piirata teiste osapoolte ligipääsu sellele kasule (IAS 38, §13). On täpsustatud, et üldjuhul tuleneb valitsev mõju juriidilistest õigustest (nt autoriõigus, töötajatele kehtiv konfidentsiaalsusnõue). Samal ajal on esile toodud, et majandusüksuse valitsev mõju personali oskustest ja koolitusest saadava tulevase majandusliku kasu üle ei ole piisav selleks, et need objektid vastaksid immateriaalse vara mõistele. Seda võib selgitada näiteks asjaoluga, et ettevõtte ei saa takistada teiste osapoolte kasusaamist juhul, kui tema poolt koolitatud töötaja otsustab töökohta vahetada. Varaobjekt peab ka olema möödunud sündmuste tulemus, mis tähendab seda, et valitsev mõju ressursi üle on saavutatud tehinguga, mis toimus enne aruande kuupäeva.

Immateriaalsel varaobjektil peavad olema lisaks veel kolm eelpool nimetatud tunnust – identifitseeritavus, mitterahalitus ja füüsilise substantsi puudumine. Varem kehtinud standard ei esitanud identifitseeritavusele kindlat definitsiooni. Muudetud versioon aga selgitab, et varaobjekt on identifitseeritav, kui (IAS 38, §12):

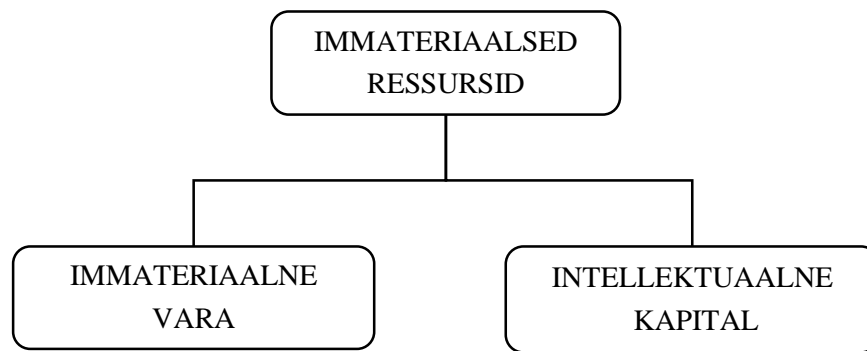
- varaobjekt on selgesti eristatav (eelkõige firmaväärtusest), mis tähendab, et seda on võimalik majandusüksusest eraldada ja müüa, edasi anda, litsentsida, rentida või vahetada;
- varaobjekt on tekkinud lepingulistest või muudest juriidilistest õigustest.

Varaobjekti mitterahaline või mittemonetaarne olemus viitab sellele, et see on seotud majandusüksuse põhitegevusega, mitte finantseerimisega. IAS 38 (§8) selgitab, et monetaarse olemusega vara on „raha ja varaobjektid, mida arveldatakse varem kindlaksmääratud rahasummas“. Seega näiteks raha ja rahalähendid, nõuded ostjatele, optsioonid ja sarnased finantsinstrumendid ei ole immateriaalsed varaobjektid, kuna nad on oma olemuselt monetaarsed. Mõnel juhul võib olla aga veidi keeruline finantsvara immateriaalsest varast eristada. Üldiselt kehtib põhimõte, et kui majandusüksus ostab lepingulise õiguse saada raha, on see finantsvara (Manual... 2014, 15003). Võtame siinkohal näiteks jalgpalliklubi piletimüügitulu. Kui majandusüksus ostab õiguse saada teatud osa jalgpalliklubi piletimüügitulust, tuleks seda üldjuhul kajastada finantsvarana. Finantsvara on see aga ainult juhul, kui majandusüksus ise ei suuda piletite hinda ega müüki mõjutada, vaid tal on lepingujärgne õigus saada kindlaksmääratud osa tulust, mis saadi piletimüügist. Teisel juhul

oletame, et majandusüksus ostis õiguse jalgpalliklubi pileteid müüa ning vastutab ise piletite müügi ning sellest saadava tulu eest. Sellisel juhul ei ole enam tegemist finantsvaraga, vaid immateriaalse varaga. (Manual... 2014, 15003)

Viimasena – füüsilise substantsi puudumine – on ilmselt üks immateriaalse varaobjekti tüüpilisemaid tunnuseid, kuna see eristab neid ainelistest varaobjektidest. Mõnel varaobjektil võivad aga üheaegselt esineda nii ainelise kui ainetu varaobjekti tunnused, mistõttu nende eristamine võib olla keeruline. IAS 38 (§4) selgitab, et sellisel juhul peab majandusüksus hindama, kumma tunnustele varaobjekt rohkem vastab. Tüüpiline näide taolisest varaobjektist on arvutitarkvara: programmi ennast saab pidada immateriaalseks varaobjektiks, samas aga *CD-ROM*, mälupulk vmt ese, millele programm on salvestatud, on füüsilise olemusega. Sellisel juhul tuleb varaobjekt klassifitseerida materiaalseks või immateriaalseks põhivaraks vastavalt sellele, kas tarkvara on riistvaraga lahutamatu seotud või on sellest sõltumatu (IAS 38, §4). Seega, kui varaobjekti ainelisel komponendil on ainult toetav funktsioon, siis võib selle klassifitseerida immateriaalseks põhivaraks. Grüber (2015, 38) toob siinkohal näiteks paberile kirjutatud retsepti – paber ise on ainult levitamisvahend, mis sõnumit või teavet edastab, muud edasist kasu sellel ei ole. Seega on ainelisel osal ehk paberil kõigest toetav funktsioon ja retsept klassifitseeritakse immateriaalseks varaobjektiks. Sama kehtib näiteks ka patendi kohta, kuna sertifikaat ise on kõigest toetava funktsiooniga.

Kokkuvõtteks eelpool toodu kohta on autor seisukohal, et rahvusvahelistes arvestusstandardites on immateriaalse vara mõiste oluliselt konkreetsem. Kindlaksmääratud kriteeriumid ja tunnused võimaldavad immateriaalse vara kontseptist paremini aru saada. Ühtlasi selgus, et mitte kõik sellest, mida mitmed erialakirjanduse autorid immateriaalseks varaks peavad (nt töötajate kompetents), ei vasta standardis immateriaalse varaobjekti mõistele. Seda osa tähistab magistritöö autor terminiga intellektuaalne kapital. Autori käsitlust mõistetest illustreerib joonis 1, mille kohaselt immateriaalsed ressursid jagunevad kaheks: immateriaalne vara (vastab standardis IAS 38 esitatud immateriaalse varaobjekti mõistele) ning intellektuaalne kapital (immateriaalsed väärtused, mis majandusüksuse tegevust mõjutavad, kuid enamasti tema raamatupidamises ei kajastu, kuna ei vasta immateriaalse varaobjekti mõistele). Edaspidi on magistritöös neid mõisteid kasutatud nimetatud tähenduses.

Joonis 1. Mõistete hierarhia

Allikas: Autori koostatud

Lisaks standardites toodud omadustele on kirjeldatud veel mitmesuguseid immateriaalsele varale iseloomulikke tunnuseid või nendega seotud nähtusi, millele on autori arvates oluline tähelepanu pöörata. New Yorgi Ülikooli õppejõud Baruch Lev, keda peetakse immateriaalse vara valdkonna eksperdiks, kirjeldab mitmeid immateriaalse vara omadusi, mille ta üldjuhul jaotab kaheks – väärtuse tekitajad (*value drivers*) ja väärtuse kõrvalejuhtijad (*value distractors*) (Lev 2001, 21). Esimesena nimetatu suurendab ettevõtte väärtust, teine aga piirab või hävitab seda. Lev (*Ibid.*) selgitab, et kuigi immateriaalset vara seostatakse majandusliku kasuga, võivad nendega kaasnedä mitmesugused kulud, millega tuleb samuti arvestada. Ühe väärtuse tekitajana kirjeldab ta n-ö piiramatut kasutust, mis seisneb ettevõtte võimes kasutada immateriaalseid varaobjekte samaaegselt ning korduvates protsessides, ilma et nende kasutuskõlbulikkus väheneks, ning seetõttu alternatiivkulud puuduvad (Lev 2001, 23). Üldjuhul füüsiliste varaobjektidega on vastupidi, nende kasutamine ühes protsessis piirab nende kasutust mujal ja seega eksisteerib alternatiivkulu. Näiteks lennunduses saab ettevõtte konkreetset lennukit kasutada korraga ainult ühel marsruudil, samas aga lennufirma arvutipõhist broneerimissüsteemi saavad samaaegselt kasutada paljud operaatorid. Väärtuse vähendajana on Lev kirjeldanud immateriaalsete varaobjektide mittekaubeldavust, mis seisneb selles, et nende jaoks puudub organiseeritud ja konkurentsivõimeline turg, ehk teisisõnu hinnad ja kauplemismahud ei ole jälgitavad (*Ibid.*, 41). Paljud füüsilised varaobjektid ja finantsvara aga on turul kaubeldavad, näiteks on olemas kinnisvaraturg, kasutatud autode turg, aktsiaturg jm. Lev täpsustab, et immateriaalsete varaobjektidega küll toimub turul tehinguid, näiteks patentide või kaubamärkide müük, kuid need tehingud ei ole läbipaistvad, mis tähendab, et üldiselt tehingute detaile ei avalikustata (Lev 2005, 301).

Võrreldavuse puudumine võib aga tuua kaasa probleeme immateriaalsete varaobjektide hindamisel ning seetõttu võib nende arvestamine ja juhtimine muutuda keeruliseks.

Immateriaalsete varaobjektide juures kasutab Lev ka mõistet mittetäielik välistamatus (*partial excludability*). Selle all mõistab ta immateriaalsete varaobjektide omanike võimetust nende varaobjektide majanduslikku kasu täielikult kindlaks teha (Lev 2005, 299). Näiteks väljaüritud hoone või väljastatud võlakirjaga kaasnev majanduslik kasu kuulub kogu ulatuses selle varaobjekti omanikule, majandusliku kasu jaotumine kolmandatele osapooltele on täielikult välistatud. Sama ei pruugi aga kehtida immateriaalse varaobjekti puhul. Näiteks patendiga võib kaasneda majanduslik kasu ka neile, kes ise selle omanik ei ole. See on n-ö välisefekt (*spillover*) ehk kasu mitteomanikele, mis esineb juhul, kui konkurendid teevad jäljendeid (ja saavad sellest majanduslikku kasu) enne patendi kehtivusaja lõppu (Lev 2001, 33). Immateriaalsed varaobjektid võivad olla ka inertsed – iseseisvalt nad väärtust ei loo ja tulusid ei tekita, vaid nad peavad olema kombineeritud teiste teguritega (Lev, Daum 2004, 7). Neil peab olema tõhus toetusüsteem, vastasel juhul nende väärtus langeb oluliselt kiiremini kui füüsilistel varaobjektidel (*Ibid.*). Näiteks suur patendiportfell omab eraldiseisvana vähe väärtust, kui otsuste tegemisel puudub kompleksne abisüsteem. Selle abil tuleks kõiki patente perioodiliselt jälgida, vastavalt ette nähtud kasutusala kohandada ning järjepidevalt turgu analüüsida, et kindlaks teha, kas ettevõtte tehnoloogia on piisavalt kaasaegne ja konkurentsivõimeline. (Lev 2002, 39) Samuti ei tekita väärtust näiteks rohkearvuline kliendiandmebaas, kui samal ajal puuduvad tõhusad ja kliendisõbralikud jaotuskanalid ning piisavalt koolitatud ja motiveeritud müügipersonal (*Ibid.*).

Kokkuvõtliku ülevaate immateriaalsetele varaobjektidele iseloomulikest tunnustest on teinud J. Alver ja L. Alver, kelle kohaselt on nendeks (Ainetu... 2011):

- identifitseeritavus;
- füüsilise substantsi puudumine;
- tulevikus saadava kasu suhteline ebakindlus;
- oodatav tuluperiood on limiteeritud kas seaduse või lepinguga, kusjuures varaobjekti eluiga võib olla üpris ebamäärane;
- soetatakse üldjuhul majandusüksuse põhitegevuse tarbeks;
- omab sageli väärtust vaid antud majandusüksusele;
- varaobjekti väärtus võib oluliselt kõikuda, kuna tema kasulikkus tugineb suuresti konkurentsieelisele.

Nagu selgus, leidub veel mitmeid tunnuseid, mis immateriaalsetel varaobjektidel olla võib. Magistritöö autori arvates on oluline neid mõista ja nendega arvestada, kuna need võivad otseselt või kaudselt mõjutada nii ettevõtte tulusid ja kulusid kui ka terviklikku väärtust.

Edasi annab autor ülevaate, millised on immateriaalse vara liigitamise enamlevinud alused. Sarnaselt immateriaalse vara defineerimisele kohtab erialakirjanduses mitmesuguseid lähenemisi ka immateriaalsete ressursside klassifitseerimisel, millest annab kokkuvõtliku ülevaate lisa 1. Kuigi nimekiri ei ole kõikehõlmav, annab see siiski üsna põhjaliku ülevaate sellest, kuidas valdkonna uurijad immateriaalseid ressursse liigitavad. Mõned autorid kasutavad kaht või kolme kategooriat, samal ajal on ka neid, kelle raamistik on detailsem ning eristatud kategooriaid rohkem. Üldiselt domineerivad erinevate liigitamisskeemide puhul kolm kategooriat: inimkapital/töötajate kompetents, välimine/suhetel põhinev kapital ning organisatsiooniline kapital. Inimkapitali on defineeritud kui „ettevõtte kõigi töötajate kombineeritud teadmised, oskused, innovatiivsus ja võimed ülesannete täitmiseks“ (Edvinsson, Malone 1997, 369). Sveiby kasutab väljendit töötajate kompetents, mis tähendab inimeste võimet mitmesugustes olukordades tegutseda, eesmärgiga luua nii ainelist kui ainetut põhivara (Sveiby 1997). Kuigi kasutatakse erinevat sõnastust, on tähendus siiski väga sarnane. Taas tuleb aga rõhutada, et kompetents ei saa kuuluda kellelegi teisele peale selle inimese enda, kes seda omab. Teine kategooria, välimine või ka suhetel põhinev kapital on seotud ettevõtte ja väliste huvigruppide suhetega (Sveiby 1997). Välimine kapital hõlmab kõiki ressursse, mis on seotud ettevõtte ja väliste huvigruppide (nt tarnijate, klientide, investorite, valitsuse, kohalike kogukondade) suhetega ning lisaks majandusliku kasuga, mida ettevõtte võib saada, olenevalt sellest, missugused hoiakud nendel huvigruppidel ettevõtte suhtes on (Abhayawansa 2010, 34). Kolmanda kategooria, organisatsioonilise kapitali all on mõeldud organisatsioonis toimuvaid protsesse, organisatsioonikultuuri, organisatsioonis kasutatavaid süsteeme ja andmebaase ning muud sarnast (Canibano Calvo *et al.* 2002, 13). Sveiby kasutab siin terminit sisemine struktuur, mis koosneb ettevõtte patentidest, mudelitest ja arvutisüsteemidest ning organisatsioonikultuurist (Sveiby 1997). A. Brooking eristab veel ka näiteks kategooriat intellektuaalse omandiga seotud vara, kuhu kuuluvad patendid, autoriõigused, oskusteave ja kaubamärgid (Brooking 1997, 42). Erialakirjanduses leiduvate liigitamisskeemide kohta võib kokkuvõtteks märkida, et esitatud jaotuskategooriad hõlmavad peamiselt intellektuaalset kapitali. Immateriaalsete varaobjektide selget jaotumist

erinevatesse rühmadesse on välja toonud vaid üksikud autorid ning sedagi üsna pealiskaudselt.

Rahvusvahelised finantsaruandluse standardid (*International Financial Reporting Standards* e IFRS) aga kasutavad võrdlemisi detailset liigitusskeemi. Esitatud on viis kategooriat immateriaalsetest ressurssidest, mis äriühenduse puhul võivad vastata identifitseeritavale immateriaalse varaobjekti tingimustele, need on (IFRS 3, §IE16):

- turuga seotud,
- klientidega seotud,
- kunstiga seotud,
- lepingutel põhinevad ja
- tehnoloogial põhinevad immateriaalsed varaobjektid.

Turuga seotud immateriaalseid varaobjekte kasutatakse eelkõige turunduses või toodete ja teenuste reklaamimisel. Nad on tavaliselt õiguslike vahenditega kaitstud (tekkinud lepingulistest või muudest juriidilistest õigustest) ja seega vastavad eraldiseisva immateriaalse varaobjekti kajastamise nõuetele. (IFRS 3, §IE18) Sellised varaobjektid on näiteks kaubamärgid ja –nimed, sertifitseerimistähised, kaubapakendid (unikaalne värv, kuju, disain), ajalehe pealdised, interneti domeeni nimed ja konkurentsikeelu kokkulepped (Manual... 2014, 15027). Klientidega seotud immateriaalsed varaobjektid on üldjuhul kliendinimekirjad (välja arvatud juhul, kui konfidentsiaalsuse või muu lepingu alusel ei tohi ettevõtte seda informatsiooni müüa, rentida või muul viisil vahetada), kliendilepingud ja kliendisuhed. On täpsustatud, et kliendisuhed eksisteerivad ainult juhul, kui ettevõtte omab kliendi kohta informatsiooni, võtab kliendiga regulaarselt ühendust ning kui kliendil on võime ettevõttega otsekontakt luua (IFRS 3, §IE23-28). Kunstiga seotud immateriaalsed varaobjektid on oma olemuselt loomingulised ning on tavaliselt autoriõiguste või muude õiguslike vahendite ja lepingutega kaitstud (IFRS 3, §IE33). Sellised varaobjektid on näidendid, ooperid, balletid, raamatud, ajalehed, laulusõnad, pildid jmt (Manual... 2014, 15027). Lepingutel põhinevad immateriaalsed varaobjektid esindavad õiguste väärtust, mis tuleneb lepingulistest kokkulepetest. Siia kuuluvad näiteks litsentsid, frantsiisid, ehitusload, teleõigused, mitmesugused kasutusõigused jmt (*Ibid.*, 15033). Tehnoloogial põhinevad immateriaalsed varaobjektid kujutavad endast üldjuhul toodete või teenuste uuendusi, kuid siia kategooriasse võib kuuluda ka informatsioon, mida talletatakse elektrooniliselt (IFRS 3, §IE39). Sellised varaobjektid on näiteks patenteeritud ja patenteerimata tehnoloogia, arvutitarkvara,

andmebaasid ja ärisaladused (valemid, retseptid jmt) (Manual... 2014, 15027). Kokkuvõtteks võib öelda, et rahvusvahelistes finantsaruandluse standardites on immateriaalsed varaobjektid liigitatud vastavalt nende funktsioonile ettevõttes ning nende majanduslikule olemusele. Autori arvates on selline lähenemine loogiline ning annab immateriaalsetest varaobjektidest hea ja arusaadava ülevaate.

Esimeses jaotises selgitas autor, mida immateriaalse vara all mõeldakse. Esitati ka mitmesuguseid immateriaalsete varaobjektide tunnuseid, omadusi ja liigitamispõhimõtteid, et paremini nende olemusest aru saada. Selgus, et immateriaalse vara mõiste määratlus ja liigitamise alused rahvusvahelistes standardites on üsna erinev sellest, mis on esitatud erialakirjanduses. Autori arvates on käsitus standardites konkreetsem ja arusaadavam ning avab immateriaalse vara olemust paremini. Siiski on aga mitmeid immateriaalsetele varaobjektidele iseloomulikke tunnuseid, mida standardid puudutavad väga vähe või üldse mitte, kuid mis samas on ettevõtete jaoks väga olulised nende varaobjektide hindamisel ja juhtimisel.

1.2. Immateriaalse vara esmane ja edasine kajastamine IAS 38 ja RTJ 5 alusel

Selles jaotises antakse ülevaade immateriaalse vara kajastamise ja avalikustamise üldpõhimõtetest, mis esitatakse rahvusvahelise arvestusstandardi ja kohalike juhendite võrdlusena. Olgu märgitud, et antud töös ei keskenduta firmaväärtuse ega uurimis- ja arenduskulutuste spetsiifikale. Raamatupidamise seadus (§17) sätestab, et Eestis registreeritud ettevõtted võivad oma raamatupidamises kasutada kas Eesti head raamatupidamistava või Euroopa Komisjoni poolt vastu võetud rahvusvahelisi finantsaruandluse standardeid (IFRS). Seetõttu ei käsitle ka autor töös teisi raamatupidamistavasid ega standardeid. Eesti hea raamatupidamistava põhineb Raamatupidamise Toimkonna juhenditel (edaspidi RTJ), mis lähtuvad väike- ja keskmise suurusega ettevõtete rahvusvahelisest finantsaruandlusstandardist (*International Financial Reporting Standard for Small and Medium-sized Entities*, edaspidi SME IFRS). SME IFRS on lihtsustatud versioon IFRS-ist. Immateriaalse vara arvestust käsitlevad peamiselt IAS 38 (*Intangible Assets*) ja RTJ 5 (Materiaalne ja immateriaalne põhivara), kuid asjakohastel juhtudel viitab autor ka teistele standarditele.

Eelmises jaotises selgusid kriteeriumid, mis peavad olema täidetud, et immateriaalne ressurss vastaks immateriaalse varaobjekti mõistele. Bilansis immateriaalse põhivarana kajastamiseks on aga lisaks veel kaks nõuet. Esiteks peab olema tõenäoline, et ettevõtte saab eeldatavasti sellest varast tulevast majanduslikku kasu (IAS 38, §21; RTJ 5, §33). Ettevõtte peab hindama seda tõenäosust mõistlike ja põhjendatud eelduste alusel, mis väljendavad juhtkonna parimat hinnangut vara kasuliku eluea jooksul valitsevate majandustingimuste kohta. Hinnang tehakse vara arvele võtmise hetkel olemasolevate tõendite alusel, kusjuures suurem tähtsus antakse ettevõtteväliste tõenditele. (IAS 38, §22–23) Bilansis kajastamiseks peab ka varaobjekti soetusmaksumus olema usaldusväärset mõõdetav (IAS 38, §21; RTJ 5, §33). Immateriaalse varaobjekti soetusmaksumus on üldiselt selle varaobjekti eest makstud rahasumma, kuid sageli võib selleks olla ka varaobjekti õiglane väärtus. Õiglane väärtus leitakse tavaliselt hinnanguliselt ning usaldusväärseim mõõdupuu sealjuures on turuhind (IAS 38, §33). Kui aga varaobjektil ei ole aktiivset turgu, siis väljendab tema väärtust kõige paremini summa, mida ollakse nõus varaobjekti eest maksma sõltumatute osapoolte vahelises tehingus (RTJ 11, §39). Selle lähenemise kohta võib öelda, et siiski arvestatakse samalaadsete varaobjektidega hiljuti teostatud tehingute tulemusi.

RTJ 5 (§35) ja IAS 38 (§24) sätestavad, et immateriaalne varaobjekt tuleb esmalt arvele võtta tema soetusmaksumuses. IAS 38 eristab kuut immateriaalse vara omandamise alust, nendeks on:

- omandamine eraldi tehinguna;
- omandamine äriühenduse raames;
- omandamine sihtfinantseerimise teel;
- omandamine varaobjektide vahetamise teel;
- majandusüksuse siseselt loodud immateriaalne vara ja
- majandusüksuse siseselt loodud firmaväärtus.

Eraldi ettevõtte väliste osapoolte käest ostetud immateriaalsete varaobjektide soetusmaksumus koosneb varaobjekti ostuhinnast ja soetamisega otseselt seotud kulutustest (sh kulutused, mis on seotud varaobjekti ettevalmistamisega ettenähtud kasutuseks) (IAS 38, §27–28; RTJ 5, §35). Soetamisega seotud otsesed kulutused hõlmavad ka tollimakse ja ostmisel tasutavaid mittetagastatavaid makse pärast allahindluste ja rabattide mahaarvamist (IAS 38, §27). Samas ei kuulu soetusmaksumuse hulka nt asutamiseväljaminekud, koolitusega seotud ja reklaamile tehtud kulutused ega üldised halduskulutused (IAS 38, §29; RTJ 5, §37).

Äriühenduse raames omandatud immateriaalse varaobjekti soetusmaksumus on selle õiglane väärtus omandamise kuupäeval (IFRS 3, §18; RTJ 11, §38). Kui äriühenduse käigus omandatud varaobjekt vastab immateriaalse varaobjekti mõistele, tuleb see bilansis kajastada firmaväärtusest eraldi. Seejuures on tähtsusetu, kas omandatav majandusüksus seda oma raamatupidamises eelnevalt immateriaalse varaobjektina kajastas või mitte. Tüüpiline näide taolistest varaobjektidest on nt kaubamärgid ja kliendinimekirjad. (Grüber 2015, 66)

Valitsusepoolse sihtfinantseerimise teel omandatud immateriaalsed varaobjektid võivad olla näiteks maandumisõigus lennujaamas, litsents tegutsemaks radio- või telejaamades, õigus kasutada piiratud loodusvarasid jmt (IAS 38, §44). Taoliselt omandatud immateriaalse varaobjekti soetusmaksumus on üldjuhul selle õiglane väärtus (IAS 20, §24; RTJ 12, §12). Lubatud on kasutada ka alternatiivset meetodit (netomeetod), kus bilansis varaobjekti arvele võtmisel on selle soetusmaksumusest maha arvatud varaobjekti soetamiseks saadud sihtfinantseerimise summa (*Ibid.*). Kuigi IFRSi ja Eesti hea raamatupidamistava arvestuspõhimõtted on siin kooskõlas, siis SME IFRS (§18.12) netomeetodi kasutamist ei luba.

Immateriaalse varaobjekti võib majandusüksus omandada ka varaobjektide vahetamise teel. Sellisel juhul loetakse saadud varaobjekti soetusmaksumuseks tema õiglast väärtust, välja arvatud juhul, kui: a) vahetustehingul puudub majanduslik sisu, või b) vahetatavate varaobjektide õiglase väärtus ei ole usaldusväärset määratav. Nimetatud juhtudel loetakse saadud varaobjekti soetusmaksumuseks äraantud varaobjekti bilansilist maksumust. (IAS 38, §45; RTJ 5, §17)

Majandusüksuse siseselt loodud immateriaalne vara on sageli seotud uurimis- ja arendustegevusega. Uurimistegevusega seotud kulutused tuleb kajastada nende tekkimise perioodil kuluna (IAS 38, §54; RTJ 5, §37). Arenduskulutused võib ettevõtte kajastada kuluna, kuid teatud tingimuste täitmisel on need lubatud ka kapitaliseerida (IAS 38, §57; RTJ 5, §40). Arenduskulutuste kajastamine varaobjekti või kuluna mõjutab otseselt ka periooditulemust ning taoline valik annab ettevõtetele võimaluse näidata kasumit enda jaoks soodsamas suunas (varaobjektina kajastamisel kasum suureneb ning kuluna kajastamisel väheneb). Oluline erinevus on siin aga SME IFRS-iga, mille kohaselt tuleb uurimis- ja arenduskulutused kajastada tekkepõhiselt kuluna (§18.14) ning kapitaliseerimine ei ole lubatud. Seega on SME IFRS lähenemine siinkohal võrdlemisi konservatiivne ja ei anna võimalust kasumiga manipuleerimiseks. Ettevõtte siseselt loodud kaubamärgid, ajalehtede ja trükiste pealkirjad,

kliendinimekirjad ja muud sisult samalaadsed objektid tuleb kajastada nende tekkimise perioodil kuludena (IAS 38, §63; RTJ 5, §37). IAS 38 (§64) põhjendab, et nendega seotud kulutusi ei ole võimalik ettevõtte kui terviku arenduskuludest eristada ja seetõttu neid bilansis ei kajastata. Immateriaalsele varale tehtud kulutusi, mida varasematel perioodidel on kajastatud kuluna, ei võeta hiljem arvele osana vara soetusmaksumuselt (IAS 38, §71; RTJ 5, 43). Samuti ei ole lubatud bilansis varana arvele võtta majandusüksuse siseselt loodud firmaväärtust (IAS 38, §48; RTJ 5, §42). IAS 38 täpsustab, et sisemiselt loodud firmaväärtus ei ole majandusüksuse valitseva mõju all olev identifitseeritav ressurss (seda ei ole võimalik eristada ning see ei teki ka lepingulistest õigustest) ning selle soetusmaksumust ei ole võimalik usaldusväärsetl mõõta. On lisatud, et ettevõtte turuväärtuse ja omakapitali raamatupidamisliku väärtuse vahe ei esinda ettevõtte valitseva mõju all olevate immateriaalsete varaobjektide soetusmaksumust. (IAS 38, §49–50)

Selgus, et on mitmesuguseid immateriaalse vara tekkimise aluseid. Neist enamikel juhtudel tuleb varaobjekt arvele võtta õiglasel väärtuses. Esimeses jaotises selgitati, et immateriaalsetel varaobjektidel puudub üldjuhul aktiivne turg ning ka üksikutes toimuvates tehingutes on detailid (hind, maht jmt) sageli varjatud. Seega immateriaalsete varaobjektide õiglasel väärtust mõõta võib olla väga keeruline. Veel selgus, et enamikel juhtudel ei ole lubatud sisemiselt loodud immateriaalseid varaobjekte kapitaliseerida. Arvestades immateriaalsete varaobjektide olemust ja nendega kaasnevat ebakindlust, on see autori arvates ka igati mõisteta. Samas tähendab see ettevõtete jaoks kulude suurenemist, mis omakorda mõjutab nende periooditulemusi (väiksem kasum).

Immateriaalse varaobjekti edasisel kajastamisel lubab IAS 38 kahte lähenemist – soetusmaksumuse meetodit ja ümberhindluse meetodit. Esimesel juhul kajastatakse immateriaalset põhivara bilansis tema soetusmaksumuses, millest on maha arvatud akumulieeritud kulum ja võimalikud väärtuse langusest tulenevad allahindlused (IAS 38, §74). Teisel juhul kajastatakse varaobjekt ümberhinnatud väärtuses, milleks on tema õiglane väärtus ümberhindluse kuupäeval, millest on maha arvatud hilisem akumulieeritud kulum ja väärtuse langusest tulenevad allahindlused (IAS 38, §75). Täpsustatakse, et ümberhindluse meetodi kasutamisel tuleb seda rakendada kogu varaklassi puhul. Varaklassi moodustavad immateriaalsed varaobjektid, mis on oma olemuselt sarnased ning mida majandusüksus kasutab samalaadsetes tegevustes. (IAS 38, §72–73). RTJ 5 (§44) lubab immateriaalsete põhivaraobjektide edasisel kajastamisel kasutada aga ainult soetusmaksumuse meetodit. Seda

võib selgitada asjaoluga, et soovitakse lihtsustada ettevõtete arvestusmeetodeid. Võrreldes soetusmaksumuse meetodiga, nõuab ümberhindluse meetod varaobjekti õiglase väärtuse kasutamist, kuid nagu eelnevalt juba korduvalt on mainitud, on seda sageli keeruline kindlaks teha. Seega on ettevõtete jaoks kindlasti lihtsam soetusmaksumuse meetodi kasutamine.

Immateriaalsete varaobjektide amortiseeritav osa tuleb varaobjekti kasuliku eluea jooksul kuludena kajastada. Amortiseeritav osa on vara soetusmaksumuse ja lõppväärtuse vahe. Immateriaalsete varaobjektide lõppväärtus on üldjuhul null, välja arvatud juhul, kui on äärmiselt tõenäoline, et vara on võimalik pärast selle kasuliku eluea lõppu müüa (näiteks varale eksisteerib aktiivne turg või kolmandad osapooled on kohustunud vara välja ostma) (IAS 38, §100; RTJ 5, §49). RTJ 5 (§46) kohaselt eeldatakse kõikidel immateriaalsetel varaobjektidel olevat piiratud kasulik eluiga. Kui ettevõttel ei ole võimalik usaldusväärselt varaobjekti kasulikku eluiga hinnata, siis amortiseeritakse see kuni 10 aasta jooksul (RTJ 5, §47). Juhul, kui varaobjekt on tekkinud lepingulistest vm õigustest, ei ole selle varaobjekti eluiga pikem kui nende lepinguliste õiguste kehtivusperiood. Kui lepingulisi õigusi saab pikendada, võib immateriaalse varaobjekti kasulik eluiga hõlmata ka pikendatavat perioodi eeldusel, et pikendamiseks ei ole vaja teha märkimisväärsed kulutusi. (IAS 38, §94; RTJ 5, §46) Immateriaalse varaobjekti kasuliku eluea juures on aga oluline erinevus võrreldes rahvusvaheliste arvestusstandarditega, kuna seal eristatakse ka piiramatu elueaga varaobjekte. Varaobjekti eluiga loetakse piiramatuks juhul, kui kõigi oluliste mõjurite analüüsi tulemusena ei ole võimalik ette näha ajalist piirangut, mille jooksul see varaobjekt ettevõttesse rahakäivet tekitab (IAS 38, §88). Täpsustatakse, et 'piiramatu' ei tähenda 'lõpmatut' (IAS 38, §91). Piiramatu elueaga immateriaalseid varaobjekte ei amortiseerita, kuid nende väärtust tuleb testida vähemalt kord aastas (või tihedamini juhul, kui on viiteid, et varaobjekti väärtus võib olla langenud). Ühtlasi peab majandusüksus igal aruandeperioodil hindama, kas selle varaobjekti kasulik eluiga on endiselt piiramatu või tuleb see ümber klassifitseerida piiratud elueaga varaobjektiks. (IAS 38, §107–109).

Piiratud elueaga immateriaalset varaobjekti hakatakse amortiseerima alates selle kasutusvalmis saamise hetkest (ehk kui see on viidud juhtkonna poolt ettenähtud asukohta ja tööseisundisse) ning seda tehakse kuni amortiseeritava osa täieliku amortiseerumiseni või varaobjekti lõpliku kasutamisest eemaldamiseni (IAS 38, §97; RTJ 5, §29). Immateriaalse põhivara amortiseerimisel tuleb kasutada lineaarset meetodit, välja arvatud juhul, kui mõni muu meetod peegeldab objektiivsemalt varaobjektist saadava majandusliku kasu jagunemist

varaobjekti kasulikule elueale (IAS 8, §97; RTJ 5, §48). Amortiseerimisperiood ja –meetod tuleb üle vaadata vähemalt kord aastas, iga majandusaasta lõpus, ning vajadusel need muudetakse (IAS 38, §104). RTJ 5 ei kohusta seda aga tegema iga-aastaselt, vaid teatud märkide ilmnemisel (RTJ 5, §30). Sellised märgid on näiteks muutus varaobjekti kasutuses, tehnoloogia areng, muudatused turuhindades ning muud vara väärtuse langemisele viitavad märgid (*Ibid.*), mida autor kirjeldab järgmises lõigus.

Vara väärtuse testimine ja põhivara allahindlused on määratletud standardis IAS 36 (*Impairment of Assets*). Juhendis RTJ 5 kirjeldatud põhimõtted on olulises osas kooskõlas standardis IAS 36 sätestatud põhimõtetega, kuigi viimane kirjeldab antud valdkonda põhjalikumalt. Magistritöö autor seda teemat põhjalikult ei käsitle, vaid annab põgusa ülevaate. Igal bilansipäeval peab ettevõtte juhtkond kriitiliselt hindama, kas on märke, mis viitavad varaobjekti väärtuse langusele (RTJ 5, §54). Sellisteks märkideks on näiteks (*Ibid.*): a) vara turuväärtuse langemine eeldatust oluliselt kiiremini, b) üldise majanduskeskkonna ja turusituatsiooni halvenemine, c) turu intressimäärade tõus, d) ettevõtte netovara väärtus on suurem ettevõtte turuväärtusest, e) varaobjektidest saadavad tulud on planeeritust väiksemad, f) muutused varaobjektide kasutuses. Vara väärtuse langemisele viitavate märkide olemasolul peab majandusüksus teostama vara väärtuse testi. Selle käigus leitakse vara kaetav väärtus, mis on võrdne vara õiglase väärtuse (miinus müügikulutused) või kasutusväärtusega, olenevalt, kumb nendest kahest on suurem (RTJ 5; §56). Kasutusväärtus on vara kasutamisest ja kasutusjärgsest müügist eeldatavalt genereeritava rahakäibe nüüdisväärtus. Varaobjekt tuleb alla hinnata ainult juhul, kui selle bilansiline jääkmaksumus ületab kaetavat väärtust. (*Ibid.*) Kord alla hinnatud varaobjekti (v. a. firmaväärtuse) puhul tuleb igal järgmisel bilansipäeval hinnata tõenäosust, et selle kaetav väärtus on vahepeal tõusnud, ning vajadusel viia läbi uus väärtuse test. Kui kaetav väärtus on tõusnud üle bilansilise jääkmaksumuse, tuleb varasem allahindlus tühistada ja varaobjekti bilansilist jääkmaksumust suurendada. Sealjuures on ülempiir varaobjekti bilansiline jääkmaksumus, mis oleks kujunenud, arvestades vahepealsete perioodide normaalset amortisatsiooni. (RTJ 5, §71)

Immateriaalne varaobjekt tuleb bilansist eemaldada varaobjekti võõrandamisel või kui selle kasutamisest ega võõrandamisest ei eeldata tulevase majandusliku kasu saamist (IAS 38, §112; RTJ 5, §76). Võõrandamine võib olla näiteks varaobjekti müük, rendile andmine või annetamine (IAS 38, §114).

Kokkuvõtvalt võib märkida, et kuigi immateriaalse vara arvestuspõhimõtted erinevates standardites suures osas kattuvad, leidub siiski ka olulisi erinevusi, millest annab ülevaate tabel 2. Autori arvates on väga tähtis neid erinevusi mõista, kuna kasutatava standardi ja arvestusmeetodi valik võib ettevõtte majandustulemusi oluliselt mõjutada. Näiteks arenduskulutuste kapitaliseerimine kuluna kajastamise asemel suurendab kasumit (vähendab kahjumit). Kuna arvestuspõhimõtete sisu mõistmine võib olla üsna keeruline, eriti juhtudel, kus on mitmeid erandlikke nõudeid või kus peab lähtuma kõikvõimalikest hinnangutest, soovitab autor ettevõtetel vajadusel konsulteerida valdkonna spetsialistiga.

Tabel 2. Peamised erinevused immateriaalse vara arvestusel

Standard	IFRS	RTJ	SME IFRS
Immateriaalse varaobjekti arvestus			
Sihtfinantseerimise teel omandatud varaobjekti esmane kajastamine	õiglases väärtuses või netomeetodil	õiglases väärtuses või netomeetodil	õiglases väärtuses
Arenduskulutuste kajastamine	kulu, kapitaliseerimine on teatud juhtudel lubatud	kulu, kapitaliseerimine on teatud juhtudel lubatud	kulu
Varaobjekti edasine kajastamine	soetusmaksumuse või ümberhindluse meetod	soetusmaksumuse meetod	soetusmaksumuse meetod
Varaobjekti kasulik eluiga	piiratud või piiramatu	piiratud	piiratud
Kasutatava amortiseerimisperioodi ja -meetodi hindamine	vähemalt kord aastas	teatud märkide olemasolul	teatud märkide olemasolul
Vara väärtuse testimine	vara väärtuse langusele viitavate märkide olemasolul; piiramatu elueaga varaobjektidel kindlasti kord aastas	vara väärtuse langusele viitavate märkide olemasolul	vara väärtuse langusele viitavate märkide olemasolul

Allikas: Autori koostatud IAS 38, RTJ 5, RTJ 12 ja (Similarities and...2009, 49-51) alusel

Edasi annab autor ülevaate immateriaalsete varaobjektidega seotud avalikustamise nõuetest. Iga immateriaalse vara klassi kohta (seejuures peavad ettevõtte siseselt loodud varaobjektid olema eristatud) tuleb avalikustada (IAS 38, §118):

- kas vara kasulik eluiga on piiratud või piiramatu, piiratud elueaga vara puhul selle kasulik eluiga või kasutatav amortisatsioonimäär;

- piiratud kasuliku elueaga immateriaalse vara puhul kasutatavad amortisatsioonimeetodid;
- soetusmaksumus ja akumulieeritud amortisatsioonikulu (koos akumulieeritud kadumiga vara väärtuse langusest) aruandeperioodi alguses ja lõpus;
- koondkasumiaruande kirje(d), millel kajastatakse immateriaalse vara amortisatsioonikulu;
- aruandeperioodi alguse ja lõpu bilansilise jääkmaksumuse võrdlus, näidates eraldi järgmised muutused:
 - a) lisandumised (seejuures peavad olema eristatud ettevõtte siseselt loodud, välistelt osapooltelt soetatud ja äriühenduse teel omandatud vara),
 - b) võõrandamised ja ümberklassifitseerimised müügiootel põhivaraks,
 - c) suurenemine või vähenemine ümberhindlusest,
 - d) kadum vara väärtuse langusest ning varasemate allahindluste tühistused,
 - e) perioodi jooksul kajastatud amortisatsioonikulu,
 - f) muud muutused.

Vara väärtuse langusega seonduv info peab olema avalikustatud lisaks ka vastavalt IAS 36 nõudmistele (IAS 38, §120). Üldiselt on nõutud, et majandusüksus peab esitama info sündmustest või tingimustest, mille alusel vara allahindlused ja nende tühistamised on tehtud, ning varaobjektid või -klassid, mida see puudutab (IAS 36, §130). Lisaks peab ettevõtte avalikustama, kas allahindlus tugines õiglasel väärtusel (miinus müügikulutused) või kasutusväärtusel, kaetava väärtuse summa ning kaetava väärtuse leidmisel kasutatud meetodid ja põhilised eeldused (sh diskontomäär juhul, kui varaobjekti kaetav väärtus on tema kasutusväärtus). (*Ibid.*)

Majandusüksus peab avalikustama immateriaalse vara arvestuspõhimõtetes tehtud muudatused ja nende muudatuste hinnangulise summa juhul, kui need jooksva või tulevase perioodi tulemusi oluliselt mõjutavad (IAS 38, §121). Piiramatu kasuliku elueaga varaobjektide puhul tuleb esitada nende bilansiline jääkmaksumus ning avalikustada kõik asjakohased põhjused, mille alusel seda varaobjekti hinnatakse. Seejuures tuleb kirjeldada kõiki märkimisväärseid tegureid, mille põhjal on varaobjektile piiramatu kasulik eluiga määratud. (IAS 38, §122) Veel tuleb avalikustada info ettevõtte finantsaruannete jaoks olulise

immateriaalse varaobjekti kohta (selle kirjeldus, bilansiline jääkmaksumus ning järelejäänud amortiseerimisperiood) (IAS 38, §122). Majandusüksus avalikustab ka järgmise info (*Ibid.*):

- sihtfinantseerimise teel omandatud ja esmalt õiglases väärtuses kajastatud immateriaalsete varaobjektide puhul:
 - a) nende õiglase väärtuse esmasel arvele võtmisel,
 - b) nende bilansilised jääkmaksumused ja
 - c) nende edasisel kajastamisel kasutatavad arvestusmeetodid;
- piiratud omandiõigusega või kohustuste katteks panditud immateriaalsete varaobjektide olemasolu ning nende bilansilised jääkmaksumused;
- immateriaalsete varaobjektide omandamiseks võetud lepinguliste siduvate kohustuste summa.

Ettevõtte peab avalikustama perioodi jooksul kuluna kajastatud uurimis- ja arenduskulutuste koondsumma (IAS 38, §126). Ümberhindluse meetodil kajastatavate immateriaalsete varaobjektide puhul tuleb avalikustada varaklasside kaupa: a) ümberhindluse kuupäev, b) ümberhinnatud varaobjektide bilansiline jääkmaksumus ning c) bilansiline jääkmaksumus, mis oleks kujunenud, kui varaobjekte oleks kajastatud soetusmaksumuse meetodil. Lisaks peab olema avalikustatud ümberhindluse reservi summa aruandeperioodi alguses ja lõpus ning perioodi jooksul toimunud muutused (IAS 38, §124).

Majandusüksust julgustatakse avalikustama ka muud infot, näiteks: a) kirjeldus immateriaalsete varaobjektide kohta, mis on täielikult amortiseeritud, kuid endiselt kasutusel või b) lühike ülevaade majandusüksuse valitseva mõju all olevatest varaobjektidest, mis ei ole bilansis arvel, kuna nad ei vasta kajastamiskriteeriumitele. Taolise info avalikustamiseks ei ole aga ettevõtted kohustatud. (IAS 38, §128)

Raamatupidamise Toimkonna juhendites esitatud avalikustamise nõuded on IFRS-iga kooskõlas, küll aga kohati lihtsustatumalt. Näiteks ei nõuta perioodi jooksul kuluna kajastatud uurimis- ja arenduskulutuste koondsumma esitamist. Lisaks, RTJ-des puudub avalikustamise nõue piiramatu kasuliku elueaga varaobjektide ning ümberhindluse meetodi kohta, kuna need ei ole Eesti heas raamatupidamistavas lubatud. IAS 38 põhjal järeldus, et on küllaltki palju informatsiooni, mida majandusüksused peavad avalikustama. Seejuures on nõutud üsna detailsed kirjeldused nendes olukordades, mis põhinevad mitmesugustel hinnangutel. Autori arvates on taolise informatsiooni esitamise nõue igati põhjendatud, kuna kõikvõimalike

hinnangute juures eksisteerib risk, et otsused on vastu võetud ebakorrektsel alustel, samuti ei pruugi ettevõtete juhid olla seejuures alati objektiivsed.

Kokkuvõtvalt võib märkida, et immateriaalse vara kajastamine võib kohati olla üsna keeruline. Näiteks, sageli tuleb immateriaalsed varaobjektid arvele võtta nende õiglasest väärtusest, kuid selle mõõtmine võib nende aktiivse turu puudumise tõttu osutuda äärmiselt raskeks. Jaotises selgus, et immateriaalse vara arvestuspõhimõtted eri standardites suures osas kattuvad. Samal ajal leidub siiski ka olulisi erinevusi, mida autori arvates on väga tähtis mõista, kuna kasutatava standardi ja arvestusmeetodi valik võib ettevõtte majandustulemusi oluliselt mõjutada. Näiteks võimalus arenduskulutusi kas kapitaliseerida või kuluna kajastada mõjutab otseselt ka majandustulemusi, vastavalt kas suurendades või vähendades kasumit. Sageli võib arvestuspõhimõtete sisu mõistmine olla üsna keeruline, eriti juhtudel, kus on mitmeid erandlikke nõudeid või kus peab lähtuma kõikvõimalikest hinnangutest. Seetõttu soovib autor ettevõtetel vajadusel konsulteerida valdkonna spetsialistiga. Lisaks arvestuspõhimõtete järgimisele, tuleb immateriaalse vara kohta ka aastaaruannetes küllaltki palju informatsiooni avalikustada. Üsna detailne kirjeldus on seejuures nõutud kõikvõimalike hinnangute puhul. Autori arvates on see ka igati põhjendatud, kuna hinnangutega kaasneb alati suurem risk, et otsused on vastu võetud ebakorrektsel alustel.

2. IMMATERIAALSE VARA AVALIKUSTAMINE

Teises peatükis käsitleb autor põhjalikumalt immateriaalse vara avalikustamisega seotud temaatikat. Esimeses jaotises selgitatakse avalikustamise olulisust ning käsitletakse peamisi probleeme, mis on immateriaalse vara avalikustamisega seotud. Teises jaotises annab autor ülevaate eri riikides läbiviidud avalikustamisega seotud uuringutest ning nende tulemustest.

2.1. Avalikustamise olulisus ja sellega seotud probleemid

Esimeses jaotises selgitatakse avalikustamise, sealhulgas ka vabatahtliku avalikustamise olulisust ning tuuakse välja, miks see on tähtis nii ettevõtetele kui ka huvigruppidele, kes ettevõtete aastaaruandeid kasutavad. Lisaks käsitleb autor peamisi probleeme, mis on seotud immateriaalse vara avalikustamisega. Ühest küljest selgitatakse, miks ettevõtte ei soovi vabatahtlikult informatsiooni avaldada, teisest küljest tuuakse välja etteheited, mis on tehtud kehtivatele arvestusstandarditele. Viimasena annab autor ülevaate valdkonna uurijate tehtud lahendusettepanekutest ning nende teostumise võimalikkusest.

Finantsaruannete peamine eesmärk on anda aruannete kasutajatele asjakohast informatsiooni ettevõtte tegevustulemustest, majanduslikust seisundist ja tulevastest väljavaadetest. Aruandeid täiendavad lisad, mille eesmärk on bilansis, kasumiaruandes ja rahakäibe aruandes esitatud informatsiooni võimendada. (Financial... 2014, 1) Huvigruppe, kes ettevõtete aruannetes avalikustatud informatsiooni kasutavad on mitmeid, näiteks finantsanalüütikud, investorid, kreditorid, kliendid, töötajad, riigiasutused ja kohalikud kogukonnad. Iga huvigrupp hindab ettevõtet vastavalt enda konkreetsetele vajadustele, mis võivad olla seotud nii ettevõtte eesmärkide, tegevuste kui ka majandustulemustega. (Moeller, Gamerschlag 2011, 150) Autori arvates on ettevõtete seisukohast lähtudes huvigruppidest ilmselt tähtsaimad investorid ja kreditorid, kuna nende abil kaasatakse ettevõttesse lisakapitali. Kreditorid ehk laenuandjad on enim huvitatud ettevõtte maksevõimest, et saada

kindlust laenatud raha tagasisaamises. Investorite jaoks on oluline ettevõtte majandustulemused, et hinnata oma investeeringu tasuvust. Investeerimisotsuste tegemisel on nende jaoks ühtlasi väga oluline saada põhjalik ülevaade ettevõtte hetkeseisundist, tegevustest ning kohustiste ja vara väärtusest, et seeläbi hinnata ettevõtte potentsiaali tulevikus tulu teenida ning kasumit ja vaba rahakäivet tekitada (Daum 2003, 251). Ettevõtte ja tema huvigruppide vahel esineb aga informatsiooni asümmeetria, mis seisneb asjaolus, et ettevõtte sisemised osapooled (juhid) omavad välistest osapooltest (investorid jt) rohkem teavet. Seda informatsioonilõhet aitab leevendada informatsiooni avalikustamine. (Lev 1992, 17)

Teadmiste kasv ja tehnoloogia kiire areng on majanduskeskkonda märgatavalt muutnud. Kui varem oli kesksel kohal peamiselt füüsiline vara, siis praegu loovad ettevõtted suurel hulgal väärtust läbi toimingute ja protsesside, mis põhinevad immateriaalsel varal (Daum 2003, 3). Möödunud sajandi lõpus hakkasid ettevõtted oluliselt enam investeerima immateriaalsetesse varaobjektidesse. Samal ajal on aga ettevõtete raamatupidamislik väärtus turuväärtuse suhtes pidevalt langenud. Seda nähtust seostatakse immateriaalse vara väärtusega. (Daum, Lev 2003, 1) Valdkonna uurijad hakkasid immateriaalset vara kirjeldama kui ettevõtte väärtuse uut peamist allikat ning tulude suurendajat. See arusaam on nüüdseks laialt levinud nii majandusteadlaste, juhtide kui ka investorite hulgas. (*Ibid.*) Immateriaalset vara on koguni nimetatud 21. sajandi ressursiks (Dicu 2011, 609). Mitmetes uuringutes on leitud, et keskmiselt 2/3 ettevõtte turuväärtusest moodustab immateriaalne vara (Daum, Lev 2003, 6; Hall 2000). Märkimisväärne osa sellest väärtusest on seotud sisemiselt loodud immateriaalse varaga, mida standardid üldjuhul ei luba kapitaliseerida (vt ka ptk 1.2.), ning seetõttu ei ole finantsaruannetes esitatud informatsioon sageli piisav immateriaalse vara koguväärtuse hindamiseks. Arvestades immateriaalsete varaobjektide eripära ning nendega seotud ebakindlust, vajavad investorid otsuste tegemiseks aga suure detailsusega infot (Blaug, Lekhi 2009, 29). Ka magistritöö autor on seisukohal, et ilma aktiivse, hästi planeeritud ja teostatud avalikustamiseta ei ole kindlust, et ettevõtte vara väärtus ja sisemine potentsiaal on väliste huvigruppide poolt terviklikult arvesse võetud. Nimetatud põhjustel on üha olulisem ka see informatsioon, mida ettevõtted immateriaalse vara kohta vabatahtlikult avalikustavad. Vabatahtliku avalikustamise all mõistab autor sellise informatsiooni esitamist aastaaruannetes, mida ei nõua standardid, õigusaktid ega muud regulatsioonid.

On leitud, et vabatahtlik avalikustamine kindlustab üldjuhul, et immateriaalse vara väärtus peegeldub õigeaegselt ettevõtte aktsiahindades, mis omakorda soosib aktsiahindade

volatiilsuse vähenemist (Lev 1992, 12). Immateriaalse vara kohta avalikustatud informatsiooni seostatakse ka väliskapitali hinnaga. Vähene avalikustamise tase ning informatsiooni puudulikkus võib põhjustada ettevõtte immateriaalse vara väärtuse alahindamist, mille tagajärjel on alahinnatud ka ettevõtte aktsiad. See omakorda muudab väliskapitali saamise ettevõtte jaoks kulukamaks, kuna investorid ootavad suurema riski eest kõrgemat tasu. (*Ibid.*, 13) Puudulikust avalikustamisest tingitud alahindamine ja kapitali kõrge hind pärsivad ettevõttel vaba rahakäibe saamist, mistõttu on juhid sageli sunnitud kasulikest investeerimisvõimalustest loobuma (Lev 1992, 14). Magistritöö autor on seisukohal, et see võib aga omakorda pidurdada ettevõtte tulude ja väärtuse suurenemist ning nõrgendada konkurentsivõimet. Seega saab järeldada, et immateriaalse vara vähene avalikustamine võib ettevõttele kahjulikku mõju avaldada. Ka investoritele võib see mõjuda ebasoodsalt. Olemasolevad investorid saavad alahinnatud aktsiahindade tõttu oma investeringult otsest kahju, juhul kui nad soovivad oma osalust müüa. Lisaks, puudulik info immateriaalse vara võimest tulevikus kasu toomise kohta võib panna potentsiaalse investori loobuma tegelikkuses tulutoovast investeringust ning põhjustada tema ressursside väärpaigutamist turul. (*Improving...* 2001, 17) Seega järeldub, et immateriaalse vara kohta avalikustatud informatsioon mõjutab otseselt ka aruannete kasutajaid ning puudulik avalikustamine võib neile samuti ebasoodsaid tagajärgi tuua.

Üha enam on rahvusvahelises huviorbiidis ka arenevad turud, kuna seal tegutsevad ettevõtted võivad pakkuda häid investeerimisvõimalusi. Väliskapitali saamisel konkureerivad sealseid ettevõtteid seejuures nendega, kes tegutsevad arenenud majandusega riikides. Arenevatel turgudel aga puuduvad sageli kvaliteetsed ja läbipaistvad finantsaruandlust reguleerivad nõuded ja eeskirjad, mistõttu ei pruugi olla nõutud isegi mitte sellise informatsiooni avalikustamine, mida näiteks IFRS peab kohustuslikuks (Kang, Gray 2011, 402). Magistritöö autori arvates sunnib see investoreid aga „pimedas“ tegutsema, mistõttu võib järeldada, et väliskapitali saavad siiski pigem need ettevõtted, kes esitavad oma aastaaruannetes immateriaalse vara väärtuse kohta rohkem asjakohast ja usaldusväärset teavet. Seega võib arenevatel turgudel tegutsevate ettevõtete jaoks immateriaalse vara kohta vabatahtlik informatsiooni avalikustamine veelgi olulisema tähtsusega olla.

On leitud, et vabatahtliku avalikustamise mõju on enim esiletungivam väike- ja keskmise suurusega ettevõtete puhul, keda avalikkus ei jälgi (Lev 1992, 13). Immateriaalse vara vabatahtlik avalikustamine on eriti tähtis alles kasvufaasis olevatele või tegevust

laiendavatele ettevõtetele, kes soovivad kaasata välist finantskapitali (Watson 2010, 137). Lisaks aitab see leevendada tõrkeid, mis võivad tekkida esmakordsel noteerimisel või ettevõtte müümisel (Blaug, Lekhi 2009, 51; Watson 2010, 137). Ka magistritöö autor nõustub nende väidetega. Nii börsiettevõtted kui ka teised avalikkuse tähelepanu all olevad ettevõtted peavad juba tulenevalt mitmesugustest standarditest ja eeskirjadest üsna palju informatsiooni kohustuslikult avalikustama, mis soodustab ka informatsiooni asümmeetria vähenemist. Samuti osutatakse nendele ettevõtetele tihti meedia vahendusel tähelepanu ning seetõttu ollakse ka rohkem kursis nende tegevustega. Samal ajal on palju tavaettevõtteid, kes on n-ö tundmatud ja kelle tegevust ei ole jälgitud. Sellest tulenevalt on autor seisukohal, et seesugused ettevõtted on investorite seisukohast lähtudes ka suurema riskiga. Seetõttu võib ka immateriaalsete varaobjektide ja nendega seotud tehingute vabatahtlik avalikustamine ettevõtte väärtuse ja tulevikus saadava kasu paremaks hindamiseks nende ettevõtete puhul olla määrava tähtsusega.

Kuigi immateriaalse vara kohta vabatahtlikult avalikustatud informatsioon on olulise tähtsusega ning ka rahvusvahelised arvestusstandardid julgustavad ettevõtteid infot vabatahtlikult avalikustama, on uuringud näidanud, et praktikas teevad seda vähesed (Improving... 2001, 11; Blaug, Lekhi 2009, 47). Lisaks on leitud, et see vähenegi informatsioon, mis avalikustatakse, on pigem ebamäärane ja mitte väga kasulik (Canibano Calvo *et al.* 2002, 10). Magistritöö autori arvates võib vähese avalikustamise üks põhjusi seisneda sellega kaasnevates kuludes. Aja jooksul on majandustehingud muutunud keerukamaks ja ka arvestusstandarditesse on üha enam lisandunud kõikvõimalikke informatsiooni avalikustamise nõudeid. Seetõttu peavad ettevõtted oma aastaaruannetes niigi väga palju kohustuslikku informatsiooni esitama. Kõikvõimalikud vabatahtlikud täiendused nõuavad aga koostajatelt veelgi rohkem ajakulu, mis on seotud nii informatsiooni ettevalmistamise kui ka analüüsimisega. Vajalik võib olla ka väliste spetsialistide kaasamine ning põhjalikum audit, mistõttu kulud suurenevad veelgi (Watson 2010, 137). Ettevõtteid mõjutab vabatahtliku avalikustamise juures ka see, kuiõrd avalikustatud info võib vähendada nende konkurentsieelist. Sageli ei pruugi kasu vabatahtlikust avalikustamisest kaaluda üles konkurentsieelise kaotamise riski, eriti sellistes tegevusvaldkondades, kus tootearendus ja innovatsioon omavad otsustavat tähtsust edu saavutamisel (Watson 2010, 137).

Kuigi immateriaalse vara tähtsus üha kasvab, on leitud, et kehtivad arvestusstandardid ei ole viimastel kümnenditel suutnud püsida majanduskeskkonna muutavas tempos (Daum

2003, 40). Nii valdkonna spetsialistid, investorid kui ka ettevõtete juhid on seisukohal, et praegused finantsaruanded on piiratud kasulikkusega (DiPiazza *et al.* 2006, 16). Kuna immateriaalse vara väärtus on seotud tulevikuga, valitseb üksmeel, et ka aruanded peavad olema dünaamilisema lähenemisega ning rohkem tulevikku suunatud (Lev, Daum 2004, 8). Kritiseeritakse, et praegune aruandlus on kaasaegses keskkonnas liiga piiratud, liiga jäik ning liialt keskendunud minevikule. Aruanded oma praeguses vormis annavad ainult piiratud hulgal informatsiooni ettevõtte tegelikust majanduslikust seisundist, seejuures on puudulik ka teave ettevõtte kasvupotentsiaalset ning jääb selgusetuks, kui tõhusalt ettevõtte oma immateriaalset vara kasutab ning kui suurt tulu ja kasumit on varaobjektid võimelised tulevikus tekitama. (Lev, Daum 2004, 8) Taolise kriitika on suuresti põhjustanud ettevõtete sisemiselt loodud immateriaalne vara, mida arvestusstandardid üldjuhul ei luba kapitaliseerida. Enamasti tuleb sisemiselt loodud immateriaalne vara kajastada koheselt kuluna perioodil, mil need on tekkinud. Eelmises peatükis selgus, et seejuures kohustuslikult avalikustada tuleb ainult perioodi jooksul tehtud uurimis- ja arenduskulutuste kogusumma (ilma täiendava selgituseta), kõik ülejäänud esitatakse koos muude kuludega. See aga hoiab investorid teadmatutes näiteks sellest, kuidas ettevõtte koostab eelarvet alusuuringutele, tootearendusele ja protsesside parendusele, rääkimata summadest, mis investeeritakse hulgale ülejäänud immateriaalsetele varaobjektidele (tarkvara arendusele, brändi täiustamisele jmt). Investorite jaoks on aga väga oluline saada informatsiooni sellest, mis puudutab ettevõtte väärtusahelat – protsessi, mis algab uute toodete, teenuste või protsesside avastamisega ning jätkub läbi arenduse ja täiustamise. (Lev, Daum 2004, 10) Lisaks sellele, et bilansis kajastub ainult väike osa ettevõtte immateriaalse vara tegelikust väärtusest, ollakse seisukohal, et ka kasumiaruanne ei peegelda enam ettevõtte väärtuse loomise süsteemi (*Ibid.*). Leitakse, et tulud ja kulud ei ole õigesti vastandatud: kulutused immateriaalsele varale, mis kujutavad endast tegelikult investeeringuid, tuleb kajastada kohe kuluna, kuigi nendest saadav tulu tekib alles tulevastel perioodidel (Austin 2007, 65; Daum 2003, 248). Seega on kasumiaruanne moonutatud ning korrektse periooditulemuse kindlaks tegemine on keerulisem kui kunagi varem (Daum, Lev 2003, 8). Magistritöö autor nõustub, et kasumiaruanne ei pruugi ettevõtte tulemusi alati korrektselt peegeldada, kuid samal ajal tuleb taaskord arvesse võtta asjaolu, et immateriaalsest varast saadav kasu võib olla väga ebakindel, mistõttu tuleb ka nende kajastamisele läheneda konservatiivselt ja seetõttu kajastada need pigem kuluna.

On tehtud mitmeid ettepanekuid, mis võiksid tagada aruannete kasutajatele parema ja kasulikuma informatsiooni avalikustamise. Üldiselt võib need jaotada kahte laiemasse kategooriasse (Grüber 2015, 82):

- ettepanekud, milles soovitakse laiendada immateriaalse vara kapitaliseerimist või ühtlustada nende arvestusmeetodeid,
- ettepanekud, mille kohaselt tuleks esitada immateriaalse vara kohta täiendavaid aruandeid.

Esimesel juhul seisneb ettepanekute sisu peamiselt idees, et vähendades kehtivaid piiranguid, võiksid standardid lubada suuremal hulgal immateriaalsete varaobjektide kajastamist bilansis ja et arvestusmeetodid võiksid olla eri liiki immateriaalsete varaobjektide puhul ühtlasemad. Seejuures on mitmeid lähenemisi: mõned autorid soovitavad muuta immateriaalse vara kajastamise nõudeid eesmärgiga laiendada sisemiselt loodud varaobjektide kapitaliseerimist, teised rõhutavad vajadust teostada kogu immateriaalse vara arvestus õiglasel väärtusel, kuna nii peegelduks nende tegelik väärtus ka finantsaruannetes (*Ibid.*, 83). Arvestuse ja aruandluse täiustamisel on initsiatiivi üles näidanud näiteks Austraalia Raamatupidamise Standardite Nõukogu (AASB), kelle aruteludes on leitud, et kõiki sisemiselt loodud immateriaalseid varaobjekte, sh nende kajastamise kriteeriumeid peaks käsitlema ühesuguselt (Initial...2008, §66). AASB kohaselt tuleks teostada näilik äriühendus, mille tulemusena kajastatakse bilansis kõik sisemiselt loodud immateriaalsed varaobjektid, välja arvatud firmaväärtus (Initial...2008, §113). Seega, selle ettepaneku kohaselt oleks ettevõtetal lubatud kapitaliseerida näiteks sisemiselt loodud brände ja kliendinimekirju nende turuväärtuses. Paraku see arutelu ei täpsusta, mil viisil taoline äriühendus tuleks täpselt teostada. Veel on välja pakutud, et tuleks lõpetada uurimise ja arendamise etapi eristamine ning et kõik seesugused investeeringud immateriaalsetesse varaobjektidesse, millelt oodatakse tulevast kasu, tuleks kajastada varana (Lev 2001, 124). Veelgi enam, kui projekt on läbinud eelnevalt täpsustatud tehnoloogilise teostatavuse testi, tuleks kõik uurimis- ja arendustegevusega seotud kulutused, mis varem kuluna kajastati, kapitaliseerida (*Ibid.*). Ka siin ei selgitata täpsemalt, mida taoline test endast kujutab ning kuidas seda teostada.

Kuigi need ideed võivad omada mitmeid kasutegureid informatsiooni avalikustamise suurendamisel ning immateriaalse vara väärtuse esitamisel, on magistritöö autor seisukohal, et praktikas need tõenäoliselt ei toimiks. Praegused arvestusstandardid on sisemiselt loodud immateriaalse vara kajastamise osas limiteeritud justnimelt nende olemust arvestades. Kulude

kapitaliseerimine on ilmselt küll lihtsam kui näiteks immateriaalse vara õiglase väärtuse hindamine. Samal ajal ei saa ignoreerida asjaolu, et on väga keeruline immateriaalsele varaobjektile tehtud kulutusi ettevõtte muudest kuludest selgelt eristada. Arvestusstandardite muutmine võib kaasa tuua ka olukorra, kus ettevõtted hakkavad kulutusi ülemäära kapitaliseerima, mis annab neile ühtlasi suurema võimaluse kasumiga manipuleerimiseks. Arvestades immateriaalse varaga seotud ebakindlust ei saa väita, et neile tehtud kulutused tulevikus kindlasti kasu toovad. Seetõttu on magistritöö autor seisukohal, et immateriaalse vara praeguseid kajastamise ja arvestamise põhimõtted ei tuleks muuta.

Teine kategooria sisaldab ettepanekuid, mis soovivad lisaks finantsaruannetele immateriaalse vara kohta täiendavate aruannete esitamist. Sellised aruanded on hindava olemusega, milles tuuakse esile ettevõtte immateriaalse vara väärtus. Aruannetes esitatud mitmekülgne informatsioon peaks aitama vähendada ettevõtte ja huvigruppide vahel esinevat informatsioonilõhet ning sellega seotud negatiivseid mõjusid. Võib eristada kahte üldist lähenemisviisi (Grüber 2015, 93): ülalt-alla ja alt-üles meetodid. Ülalt-alla meetodite puhul kirjeldatakse ja mõõdetakse immateriaalset vara lähtudes erinevusest ettevõtte netovara raamatupidamisliku väärtuse ja turuväärtuse vahel. Analüüsi käigus liigutakse üldisemalt üksikule: aktsiate turuväärtuse kujunemist alustatakse makroökonomiliste tegurite ja tööstusharule iseloomulike andmete seostamisega, et seejärel identifitseerida vara väärtus. Selle meetodi puhul kasutatavad mudelid on näiteks Tobini q (*Tobin's q*) ja arvatud immateriaalne väärtus (*Calculated Intangible Value*). (*Ibid.*, 94) Alt-üles meetodite puhul liigutakse üksikult üldisemale: esmalt analüüsitakse ettevõtte-spetsiifilisi andmeid ning makroökonomilisi tegureid arvestatakse teisel sammul. Immateriaalse varaobjekti individuaalseid elemente kirjeldatakse ja mõõdetakse mitmesuguseid (mitte)monetaarseid indikaatoreid ja määrasid rakendades. Mittemonetaarsed näitajad (nt kliendirahulolu indeks) võimaldavad määratleda immateriaalse varaobjekti väärtusega seotud elemendi, mida ei ole võimalik otse mõõta, kvaliteeti ja hinnangulist mõju. Kõik elemendid kokku peaks andma ulatusliku ülevaate ettevõttega seotud immateriaalsest varast. Selle meetodi puhul kasutatavad mudelid on näiteks Skandia Navigaator (*Skandia Navigator*) ja immateriaalse vara monitor (*Intangible Asset Monitor*). (Grüber 2015, 100) Väga põhjaliku ülevaate hindamismudelitest ja nende kasutamisest on andnud Tampere Ülikooli professor ja immateriaalse vara valdkonna uurija Antti Lönnqvist (2004). Ülalt-alla meetodid võimaldavad hinnata immateriaalsete varaobjektide koguväärtust, kuid kogusumma jaotamine üksikutele komponentidele on

võrdlemisi keeruline. Seega individuaalsed varaobjektid, mis on põhilised väärtuse tekitajad, ei ole eraldi identifitseeritud ega avalikustatud. Alt-üles meetodid, vastupidi, kirjeldavad küll eri tüüpi immateriaalset vara, kuid üldjuhul ei anna need ülevaadet ettevõtte immateriaalse vara koguväärtusest. (Grüber 2015, 107-108)

Kuigi täiendavad aruanded immateriaalse vara kohta võivad omada nii positiivseid kui ka negatiivseid külgi, on magistritöö autor seisukohal, et see on kindlasti viis, mis aitaks suurendada informatsiooni avalikustamist ning annaks huvigruppidele parema ülevaate ettevõtte immateriaalse vara väärtusest. Samas tuleb tõdeda, et niisugused aruanded on vabatahtlikud ning juba eelnevalt nimetatud põhjustel (lisakulud, konkurentsieelise vähenemine jmt) ei pruugi ettevõtted neid koostada. Üks võimalus oleks muuta lisaaruannete esitamine kohustuslikuks. On aga leitud, et immateriaalsete varaobjektide mõõdikud mitmetes tegevusvaldkondades (või isegi erinevates ettevõtetes) ei ole ega saa olla ühesugused (Skinner 2007, 24), see omakorda muudaks lisaaruannete kohustuslikuks muutmise keeruliseks. Muudatused standardites peaksid olema seetõttu väga üldise käsitlusega, et katta laiaulatuslikke vajadusi. See võib aga põhjustada tõlgenduse ja võrreldavuse probleemi, kuna tekib risk, et aruannete koostajad avalikustavad ebamäärast ja mittevajalikku informatsiooni (Skinner 2007, 24). Veelgi enam, juba aastaid arutletakse ja vaieldakse selle üle, kas immateriaalse vara väärtust on üldse võimalik adekvaatselt mõõta (Blaug, Lekhi 2009, 62), mis kahandab ka erinevate hindamismudelite asjakohasust.

Kokkuvõtteks võib märkida, et immateriaalse vara kohta avalikustatav informatsioon on olulise tähtsusega, kuna see aitab huvigruppidel saada põhjalikuma ülevaate ettevõtte senistest majandustulemustest ning hinnata varaobjektide potentsiaali tulevikus tulu ja kasumit tekitada. Kuna kehtivad arvestusstandardid ei luba sisemiselt loodud immateriaalset vara üldjuhul bilansis varana kajastada, on järjest enam oluline ka see informatsioon, mida ettevõtted vabatahtlikult avalikustavad. Vähesel avalikustamisel võib olla kahjulik mõju nii ettevõttele kui ka tema huvigruppidele. Valitseb üksmeel, et praegune arvestussüsteem on piiratud kasulikkusega ning on vaja uuendusi. Immateriaalne vara on tekitanud märkimisväärset arutelu ja vaidlusi, kus pooldatakse võimalikke arvestusstandardite reforme, samas on ka neid, kes kahtlevad uuenduste elujõulisuses. Arvestades immateriaalse vara olemust ja sellega seotud ebakindlust, on see igati mõistetav. Kuna aga immateriaalse vara tähtsus ettevõtete väärtuse loomisel järjest kasvab, tuleks mingid uuendused siiski teha ning loodetavasti leiab aruteludes aastaid kestnud ummikseis varsti lahenduse.

2.2. Immateriaalse vara avalikustamine eri riikides

Euroopas ja mujal maailmas on immateriaalse vara avalikustamist, sealhulgas vabatahtlikku avalikustamist võrdlemisi palju uuritud. Selles alapeatükis annab autor ülevaate varem läbiviidud uuringutest. Kirjeldatakse lühidalt mida uuriti, milliseid seoseid üritati leida ning milliste tulemusteni jõuti. Autor annab ülevaate immateriaalse vara avalikustamise olukorrast eri riikides, et seda hiljem autori enda teostatud uuringu tulemustega võrrelda.

Fadur *et al.* (2011) uurisid, millises ulatuses ettevõtted aastaaruannetes immateriaalse vara kohta informatsiooni avalikustavad. Lisaks sooviti välja selgitada, kas netovara raamatupidamisliku väärtuse ja ettevõtte turuväärtuse vaheline erinevus on seotud avalikustamise tasemega. Valimi moodustasid 23 Rumeenia börsiettevõtet. 2010. aastal kooskõlastas Rumeenia oma kohalikud arvestusjuhendid põhivara osas IFRS-iga. Uuringus analüüsiti ettevõtete aruannetes esitatud informatsiooni esimesel aastal pärast uute nõuete rakendumist. Avalikustamise ulatuse uurimisel võeti aluseks kuus küsimust, näiteks kas ettevõtte avalikustab põhjused, mis tingisid amortisatsiooniperioodi muutmise või kas on avalikustatud, kas mõni immateriaalne varaobjekt on seatud tagatiseks. Igale küsimusele anti hinnang vahemikus 0–1, kus 1 tähistas informatsiooni täielikku ja detailset esitamist. Informatsiooni avalikustamise tase arvutati antud hinnete aritmeetilise keskmisena. Kuigi uuriti avalikustamise ulatust ka tööstusharude kaupa, kujunes üldvalimi avalikustamise tasemeks 58,3% 100-st. Analüüsi käigus leiti, et ettevõtted esitavad küll immateriaalse vara kohta kohustuslikke arvandmeid (nt perioodi jooksul toimunud muudatused), kuid nende näitajatega seotud täiendavaid selgitusi ja tõlgendusi esitati harva. Veelgi enam, kõik ettevõtted ei olnud avalikustanud immateriaalse vara amortisatsiooniperioodi ega –meetodit. Avalikustamise taseme ning ettevõtete turuväärtuse ja netovara raamatupidamisliku väärtuse vahelise erinevuse statistiline analüüs ei andnud uuringu käigus usaldusväärseid tulemusi ning seetõttu järeldasid uuringu läbiviijad, et need ei ole omavahel seotud. Kokkuvõttes järeldati, et Rumeenia börsiettevõtteid iseloomustab immateriaalse vara vähene avalikustamine: aruannetes esitatakse minimaalselt informatsiooni, rõhutamata seejuures enda äritegevuse immateriaalset poolt.

Devalle ja Rizzato (2014) uurisid IAS 38 paragrahvides 118–128 esitatud kohustuslikke avalikustamise nõudeid Itaalia börsiettevõtetes. Seejuures sooviti identifitseerida olulised tegurid, mis immateriaalse vara avalikustamist mõjutavad. Analüüsiti kokku 165 ettevõtet. Andmed koguti 2010. a. konsolideeritud aruannete lisades avalikustatud

informatsioonist. Avalikustatud elementide põhjal konstrueeriti indeks, mida kasutati regressioonimudeli ühe sisendina. Analüüsi tulemusel selgus, et kõik Itaalia börsiettevõtted ei esita finantsaruannete lisades kogu kohustuslikku informatsiooni, mida nõuavad rahvusvahelised arvestusstandardid. Lisaks, regressioonanalüüsiga leiti, et immateriaalse vara avalikustamisel kehtivad järgmised seosed:

- mida suurem on ettevõtte, seda rohkem informatsiooni avalikustatakse;
- mida kõrgem on omakapitali tootlus (*return on equity, ROE*), seda suurem on avalikustatus ning
- mida suurem on immateriaalse vara osatähtsus koguarvas, seda rohkem informatsiooni avalikustatakse.

Immateriaalse vara avalikustamist on uuritud ka Sloveenias. Jerman (2013) analüüsis IFRS-is esitatud kohustuslikke avalikustamise nõudeid ning ka vabatahtlikku avalikustamist. Uurimisobjektid olid Ljubljana börsil noteeritud 25 ettevõtte 2007–2011. a. majandusaasta aruanded. Kvalitatiivse analüüsi tulemusel selgus, et Sloveenia ettevõtted esitavad aruannetes peaaegu kogu kohustusliku informatsiooni. Uuringu teostaja tõi puudustena esile peamiselt asjaolu, et aruannetes ei olnud sageli esitatud immateriaalse vara selget jaotumist piiratud ja piiramatul kasuliku eluaega varaks ning mõnel juhul puudus info kasutatava amortisatsioonimeetodi kohta. Lisaks tuvastati, et ettevõtete immateriaalse vara struktuuris on kõige väärtuslikum objekt sageli pikaajaline omandiõigus, kuid selle sisu jäi tihti mõistmatuks, kuna puudus vastav selgitus. Veel selgus analüüsi käigus, et ettevõtted ei olnud immateriaalse vara kohta vabatahtlikult mingit informatsiooni avalikustanud.

Austraallased Adam Ritter ja Peter Wells (2006) uurisid immateriaalse vara avalikustamise seost aktsiahindade ja tulevikus saadava tuluga. Uuringu ajendiks oli asjaolu, et Austraalia kohalikud arvestusstandardid lubasid varem ettevõtetele sisemiselt loodud immateriaalseid varaobjekte bilansis kajastada, kuid see muutus pärast standardite kooskõlastamist IFRS-iga. Andmed koguti Austraalia börsiettevõtete 1979. a. ja 1997. a. aruannetest. Regressioonanalüüsi tulemusel järeldati, et suuremal hulgal immateriaalsete varaobjektide kajastamine bilansis ning nendega seotud informatsiooni avalikustamine lisades on aktsiahindade ja tulevaste perioodide tuluga positiivses seoses. Seejuures leiti, et tugevam seos kehtib eraldi identifitseeritavate varaobjektide (mitte firmaväärtuse) avalikustamisel. Veel märgiti, et kuigi immateriaalse vara avalikustamise seos jooksva perioodi tuludega jäi võrdlemisi nõrgaks, siis pikemas perspektiivis tuvastati avalikustamise ja tulude vahel üsna

tugev seos. Kokkuvõttes leiti, et uuring annab empiirilist tõestust asjaolule, et eraldi identifitseeritavate immateriaalsete varaobjektide avalikustamine aruannetes on olulise väärtusega.

Kohustusliku avalikustamise kõrval on immateriaalse vara vabatahtlikku avalikustamist märgatavalt rohkem uuritud. Enamasti on sellistes uuringutes vaatluse all ettevõtete intellektuaalne kapital, kuna aga seal sisaldub ka info nende immateriaalsete varaobjektide kohta, mille kapitaliseerimist standardid üldjuhul ei luba, peab autor asjakohaseks anda ka nendest uuringutest lühiülevaade. Seejuures rõhutab autor just seda osa uuringutest, mis otseselt bilansis mittekajastatud immateriaalset vara puudutab.

Taliyang *et al.* (2011) uurisid vabatahtlikku avalikustamist Malaisia börsiettevõtetes. Sooviti kindlaks teha, missugused on olulised tegurid, mis avalikustamist mõjutavad. Testiti järgmisi muutujaid: ettevõtte vanus, suurus, finantsvõimendus, kasumlikkus ning juhtide osalus. Valimisse kuulus 150 ettevõtet mitmest tegevusvaldkonnast ning analüüsiti 2009. a. aruandeid. Iga muutuja kohta püstitati kaks hüpoteesi: 1) vastav muutuja omab avalikustamisega märkimisväärset seost, 2) vastav muutuja ei oma avalikustamisega märkimisväärset seost. Aastaruannetest koguti informatsioon avalikustamise kohta ning selle alusel modelleeriti avalikustamise indeks. Ettevõtete vanust mõõdeti aastates, mis kujunes vastavalt sellele, kui kaua ettevõtte on börsinimekirjas olnud. Ettevõtete suuruse mõõtmisel kasutati naturaalloogaritmi koguvarast. Finantsvõimendusena käsitleti ettevõtte kõigi kohustiste suhet kogu varasse. Kasumlikkus leiti ärikasumi jagamisel koguvaraga. Ettevõtte juhtidele kuulunud aktsiate osatähtsus kõigist aktsiatest oli juhtide osaluse mõõdik. Aruannete uurimisel järeldus, et väga vähesed ettevõtted esitavad immateriaalse vara kohta vabatahtlikku informatsiooni, sealjuures kõige rohkem infot avalikustasid infotehnoloogia valdkonnas tegutsevad ettevõtted. Püstitatud hüpoteese kontrolliti regressioonanalüüsiga. Analüüsi tulemusel selgus, et Malaisia ettevõtete puhul on immateriaalse vara avalikustamisel olulised tegurid ettevõtte vanus, suurus ja juhtide osalus. Sarnase ülesehitusega uuring teostati ka 125 Austraalia börsiettevõtte seas, mille tulemusel järeldati, et immateriaalse vara vabatahtlikul avalikustamisel on võtmeroll hoopis ettevõtte tegevusvaldkonnal (Brüggen *et al.* 2009).

Vabatahtlikku avalikustamist on uuritud ka Leedu börsiettevõtete seas. Ramanauskaite ja Rudzioniene (2013) analüüsisid Balti börsi nimekirjas oleva kaheksa Leedu ettevõtte 2009–2012 majandusaasta aruandeid. Valimis olevad ettevõtted jaotusid kahte tegevusvaldkonda: piimatööstus ja alkoholitööstus. Uuringu teostajad selgitasid, et nimetatud tööstusharudes

tegutsevad ettevõtted valiti sel põhjusel, et nad moodustavad enamiku kõigist Leedu börsiettevõtetest ning see annab ühtlasi võimaluse esitada võrdlusi. Sarnaselt mitmele teisele uuringule, koostati ka siin nimekiri mitmesugustest immateriaalse varaga seotud elementidest, misjärel uuriti, kas aruannetes on vastav informatsioon avalikustatud. Avalikustamist hinnati vahemikus 0–1, kus 0 tähistas mitteavalikustamist. Hinnete summeerimisel saadud koondhinde alusel võrreldi avalikustamist eri aastatel ning tegevusvaldkonniti. Muuhulgas püstitati järgmine hüpotees: Leedu ettevõtetes on vabatahtlik avalikustamine suurenenud. Analüüsi tulemusel aga hüpotees kinnitust ei leidnud. Ilmnes, et piimatööstuse ettevõtetes oli avalikustamine aastate jooksul veidi suurenenud, samal ajal aga alkoholitööstuses tegutsevate ettevõtete puhul hoopis vähenenud. Kogu valimi puhul täheldati immateriaalse vara vabatahtlikus avalikustamises siiski langevat trendi.

Liao *et al.* (2013) uurisid vabatahtlikku avalikustamist Suurbritannia tehnoloogiaettevõtetes. Uuringu teostajad selgitasid, et nimetatud tegevusharu valiti seetõttu, et tehnoloogiaettevõtetes kipub informatsiooni asümmeetria juhtide ja investorite vahel olema suurem kui teistes tegevusvaldkondades. Suurbritannia oli üks esimesi riike, kes aastal 2005 võttis kasutusele IFRS-i. Uuringuga sooviti välja selgitada, kas ja kuidas on immateriaalse vara vabatahtlik avalikustamine peale seda muutunud. Uuriti aastatel 2003–2007 Londoni börsinimekirjas olnud ettevõtteid ning kokku analüüsiti 165 aastaaruannet. Regressioonanalüüsi tulemusel selgus, et vabatahtlik avalikustamine on pärast IFRS-i kasutuselevõttu tehnoloogiaettevõtetes suurenenud. Seejuures märgiti, et avalikustamise suurenemist võib täheldada eriti just suuremate ja vanemate ettevõtete puhul.

Olsson (2004) uuris vabatahtlikku avalikustamist Rootsis. Valimi moodustasid 15 jaekaubandusettevõtet ning uuriti 4-aastast perioodi vahemikul 1998–2002. Analüüsi tulemusel selgus, et immateriaalse vara vabatahtlik avalikustamine huvigruppidele oli aastate jooksul veidi suurenenud. Hoolimata sellest aga järeldati, et üldine avalikustamise tase on siiski väga kesine.

Eelpool toodud uuringud on vaid mõned näited sellest, mida on üldse uuritud ning kindlasti ei ole esitatud ülevaade kõikehõlmav. Siiski aga võib nende põhjal mõningaid üldiseid järeldusi teha. Võib märkida, et immateriaalse vara kohustuslik avalikustamine eri riikides on küll valdavalt kooskõlas rahvusvaheliste arvestusstandardite nõuetega, kuid sageli piirduakse ainult numbriliste näitajate esitamisega ilma täiendavaid selgitusi andmata. Lisaks järeldus, et immateriaalse vara (vabatahtlikku) avalikustamist võivad mõjutada mitmed

tegurid (ettevõtte suurus, tegevusvaldkond jmt), seejuures riigiti võivad mõju avaldavad näitajad olla erinevad. Kuigi vabatahtlik avalikustamine on mitmes riigis aja jooksul suurenenud, on üldine avalikustamise tase siiski üsna vähene.

3. IMMATERIAALSE VARA AVALIKUSTAMISE EMPIIRILINE KÄSITLUS

Magistritöö kolmas peatükk on rakenduslik ning käsitleb autori teostatud uuringut. Autori eesmärk oli välja selgitada, kas aastaaruannetes avalikustatud informatsioon immateriaalsete varaobjektide kohta vastab kehtivatele nõuetele. Peatüki esimeses osas kirjeldatakse valimi koostamist ning tutvustatakse valitud ettevõtteid. Ühtlasi selgitatakse, milliseid meetodeid on uurimisel kasutatud. Teises jaotises analüüsitakse ettevõtete aastaaruannetes esitatud informatsiooni ning avalikustamise vastavust rahvusvahelises finantsaruandluse standardites kehtestatud nõuetele. Jaotise lõpus esitab autor kokkuvõtte uuringu tulemustest ning teeb lõppjäreldused.

3.1. Valimi koostamine ja valitud ettevõtete tutvustus

Autori uuringus on uurimisobjektid Eesti börsiettevõtete 2013. a. konsolideeritud majandusaasta aruanded. Autori esialgne plaan oli uurida immateriaalse vara kohta avalikustatud informatsiooni ka tavaettevõttes. Tallinna Tehnikaülikooli kaudu saadeti autorile Äriregistrist kokku 1850 ettevõtte finantsaruanded. Paraku aga ei saadatud finantsaruannete lisasid, mistõttu tavaettevõtete kaasamine uuringusse ei osutunud võimalikuks. Nimetatud põhjusel moodustavad valimi ainult börsiettevõtted, täpsemalt need Eesti ettevõtted, kelle aktsiad on noteeritud NASDAQ OMX Tallinna börsi põhinimekirjas. Uuringu alustamise hetkel ei olnud börsiettevõtete 2014. a. majandusaasta aruanded veel koostatud ega avalikult kättesaadavad. Seetõttu on uurimisobjektid 2013. a. aruanded.

Seisuga 31.12.2013 oli Tallinna börsi põhinimekirjas 13 ettevõtet (vt lisa 2). Nende ettevõtete konsolideeritud majandusaasta aruanded olid autorile kättesaadavad Tallinna börsi veebilehelt <http://www.nasdaqomxbaltic.com>. Kuna kõigi ettevõtete bilansis oli põhivarana kajastatud ka immateriaalne vara, siis valimi korrigeerimiseks vajadus puudus. Järgnevalt

annab autor börsiettevõtetest lühiülevaate, seejuures on kasutatud andmeid ettevõtete konsolideeritud majandusaasta aruannetest ning Tallinna börsi veebilehelt.

AS Arco Vara on Tallinna börsi põhinimekirjas alates 21.06.2007. Kontserni kuuluvate ettevõtete tegevus hõlmab kinnisvaraarendust ning kinnisvaraga seotud teenuseid. Grupi tegevus oli kuni 2013. a. lõpuni jaotatud kolmeks valdkonnaks: teenindus-, arendus- ja ehitusdivisjon. 2013. a. lõpu seisuga kuulus kontserni 23 ettevõtet, lisaks oli kontsernil üks ühis- ja üks sidusettevõte.

AS Baltika on Tallinna börsi põhinimekirjas alates 17.02.2003. Baltika Grupp on rõivakaubandusettevõte, mis tegutseb Baltikumi, Kesk- ja Ida-Euroopa turgudel. Kontsern opereerib Montoni, Mosaici, Baltmani ja Ivo Nikkolo jaekette. Baltika kasutab vertikaalselt integreeritud ärimudelit, mis ühendab rõivakollektsioonide loomise, tootmise, tarneahela juhtimise, logistika ja jaekaubanduse.

AS Ekspress Grupp on Tallinna börsi põhinimekirjas alates 05.04.2007. Tegemist on meediaettevõttega, kelle tegevus hõlmab ajalehtede, ajakirjade ja raamatute kirjastamist, trükiteenuseid ja *online*-meedia sisutootmist. Lisaks emaettevõttele kuulub kontserni 13 tütarettevõtet, üks sidusettevõte ning kolm ühisettevõtet.

AS Harju Elekter on Tallinna börsi põhinimekirjas alates 17.02.2003. Lisaks emaettevõttele kuulub kontserni neli tütarettevõtet ja üks sidusettevõte. Kontserni põhitegevus on elektrienergia jaotus- ja juhtimisseadmete tootmine ja müük ning muud seonduvad tegevused. Grupi suurimad sihtturud on Eesti ja Soome.

AS Merko Ehitus on Tallinna börsi põhinimekirjas alates 11.08.2008. Tegemist on juhtiva terviklahendusi pakkuva ehitus- ja kinnisvarakontserniga, kuhu kuulub 47 ettevõtet. Kontsern tegutseb peamiselt Eesti, Läti ja Leedu turul ning pakub teenust järgmiste tegevusvaldkondade lõikes: üld-, insener- ja teedehitus, kinnisvaraarendus ning muud ehk kaevandamisest saadud karjääri materjalide müük, seadmete rent, konsultatsioonid ja ehituse järelevalve.

AS Nordecon on Tallinna börsi põhinimekirjas alates 18.05.2006. Nordecon kontsern hõlmab 23 ettevõtet, mis on keskendunud hoonete ja rajatiste ehitamise projektijuhtimisele ja peatöövõtule. Hoonete valdkonnas ollakse tegevad äri-, tööstus- ja avalike hoonete ning elamute ehitamisel. Rajatiste valdkonnas keskendutakse teedehitusele ja -hooldusele, insenerehitusele (sh vesiehitus), keskkonnaehitusele ning vee- ja kanalisatsioonivõrkude ehitusele. Lisaks Eestile tegutsevad kontserni ettevõtted aktiivsemalt Ukrainas ja Soomes.

AS Olympic Entertainment Group on Tallinna börsi põhinimekirjas alates 23.10.2006. Kontsern, kuhu kuulub 25 ettevõtet, on juhtiv hasartmänguteenuste osutaja Balti riikides. Lisaks opereeritakse kasiinosid Poolas, Slovakkias, Valgevenes ja Itaalias.

AS Premia Foods on Tallinna börsi põhinimekirjas alates 05.05.2010. Lisaks emaettevõttele kuulub kontserni 10 tütarettevõtet ning üks sidusettevõtte. Tegemist on toidurettevõtete grupiga, mis tegeleb jäätise tootmise ja turustamisega, kala kasvatamise, tootmise ja turustamisega ning sügavkülmutatud toodete turustamisega. Kontsern tegutseb Baltikumis, Skandinaavias ja Venemaal.

AS Silvano Fashion Group on Tallinna börsi põhinimekirjas alates 21.11.2006. Tegemist on rahvusvahelise naistepesu turustuskontserniga, mis tegeleb naistepesu disaini, tootmise ja turustamisega. Kontserni kuulub 12 ettevõtet ning tegutsetakse peamiselt Venemaa, Valgevene, Ukraina ning Balti riikide turgudel.

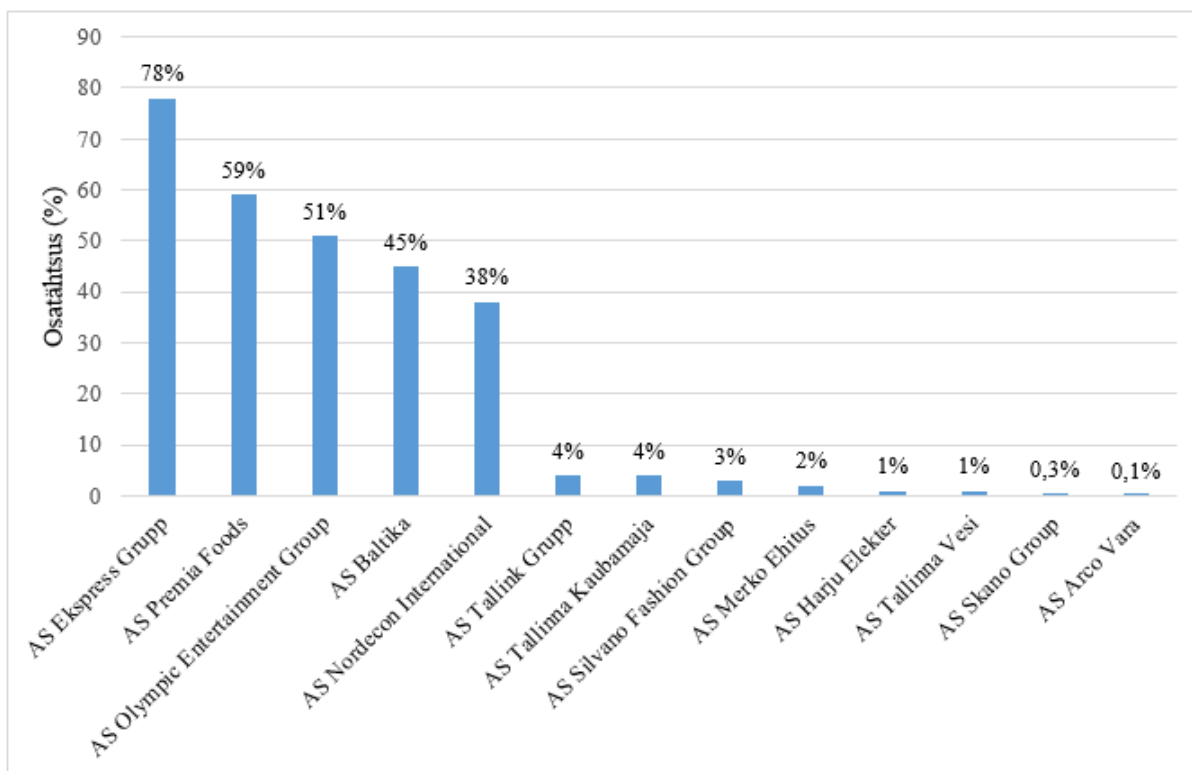
AS Skano Group on Tallinna börsi põhinimekirjas alates 25.09.2007. Gruppi kuulub kaheksa ettevõtet. Kontsern tegutseb ehitusmaterjalide tootmise, mööbli ja sisustuskaupade jaekaubanduse ning mööbli tootmise valdkonnas.

AS Tallink Grupp on Tallinna börsi põhinimekirjas alates 09.12.2005. Kontserni tegevusala on meretransport, pakutakse minikruiise ning reisijate- ja kaubaveo teenuseid Läänemerele. Lisaks opereerib kontsern nelja hotelli Tallinnas ja üht Riias. Gruppi kuulub kokku 45 äriühingut.

AS Tallinna Kaubamaja on Tallinna börsi põhinimekirjas alates 19.08.1997. Kontserni kuulub 20 ettevõtet, kelle peamine tegevusala on jae- ja hulgikaubandus. Tuntuimad kaubamärgid on näiteks Kaubamaja, Selver, Viking Motors, KIA ja ABC King.

AS Tallinna Vesi on Tallinna börsi põhinimekirjas alates 01.06.2005. Tegemist on Eesti suurima vee-ettevõttega, mis pakub joogivee- ning reoveeteenuseid Tallinnas ning mitmes ümbruskaudses omavalitsuses. Ettevõttel on antud piirkonnas teenuste osutamise ainuõigus kuni 2020. aastani. Kontserni kuulub kokku kaks äriühingut.

Börsiettevõtete immateriaalse vara osatähtsust põhivaras illustreerib joonis 2. Esitatud andmetest on näha, et immateriaalse vara osatähtsus varieerub ettevõtetes üsna suures vahemikus. Kõige vähem on immateriaalset vara AS Arco Vara põhivara koosseisus (0,1%) ning kõige rohkem AS Ekspress Grupp põhivaras (78%).

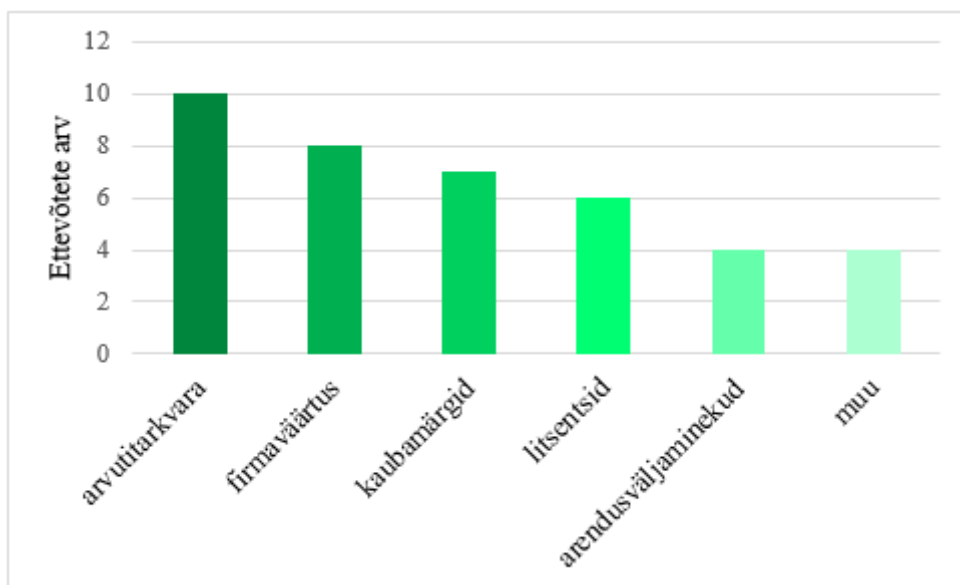
Joonis 2. Immateriaalse vara osatähtsus põhivaras

Allikas: Autori koostatud

Kuigi immateriaalse vara keskmine osatähtsus põhivaras on börsiettevõtetes 22%, siis ainult viiel ettevõttel ulatub see näitaja üle keskmise. Ülejäänud kaheksal ettevõttel jääb immateriaalse vara osatähtsus põhivaras alla 5%. Niisugused erinevused tulenevad suuresti ettevõtete tegevusvaldkondadest, millest autor eelnevalt ka ülevaate andis. Näiteks AS Tallink Grupp puhul on ilmne, et ettevõtte põhitegevuses on olulise tähtsusega materiaalne põhivara (laevad). Seevastu AS Baltika kui rõivatootja puhul on edu saavutamisel otsustavam tähtsus immateriaalsel varal (eelkõige kaubamärkidel). Samal ajal peab arvestama, et olenemata tegevusvaldkonnast, võivad immateriaalse vara osatähtsust väga palju mõjutada ka äriühendused, mille tulemusena konsolideeritud bilansis sageli firmaväärtust kajastatakse. Näiteks AS Nordecon International ja AS Merko Ehitus tegutsevad mõlemad ehituse valdkonnas, samal ajal erineb immateriaalse vara osatähtsus nendes 36% võrra. Selline erinevus on nendes ettevõtetes tingitud firmaväärtusest. Kuna AS-s Nordecon International on immateriaalse vara (eelkõige firmaväärtuse) osatähtsus oluliselt suurem, viitab see

asjaolule, et äriühingute omandamisel tasutud summa on olnud kõrgem kui omandatavate ettevõtete netovara raamatupidamislik väärtus.

Vaadates immateriaalsete varaobjektide mitmekesisust on näha, et ettevõtete immateriaalse vara koosseisus on sagedaseim varaobjekt arvutitarkvara (vt ka joonis 3). Oma aastaaruandes oli seda nimetanud 10 ettevõtet ehk 77% kogu börsiettevõtetest. Arvestades, et

Joonis 3. Immateriaalsete varaobjektide mitmekesisus Eesti börsiettevõtetes

Allikas: Autori koostatud

tänapäeval on arvutid ja kõikvõimalikud programmid ettevõtetes laialt kasutusel, on see ka igati loogiline. Sageduselt järgmine on firmaväärtus, mis oli esindatud kaheksa ettevõtte (62% kogu börsiettevõtetest) aastaaruandes. See viitab asjaolule, et on toimunud palju äriühendusi ning seejuures on tehingute tegemisel tasutud summa olnud suurem omandatavate ettevõtete netovara raamatupidamislikust väärtusest. Veidi üle poolte ehk 54% ettevõtetest omavad kaubamärke. Mõeldes taaskord Eesti börsiettevõtete tegevusaladele (nt rõivakaubandus, meedia jm), ei ole see ka ootamatu. Ligi poolte (46%) ettevõtete immateriaalse vara koosseisus on mitmesugused litsentsid. Neli ettevõtet ehk ligi kolmandik oli kajastanud arenduskulutusi immateriaalsete varaobjektidena. Ülejäänud ettevõtete puhul võib eeldada, et kõigis neis uurimis- ja arendustegevust ei teostata või siis kajastatakse seesugused kulutused perioodi kuludena.

Järgnevalt selgitab autor uuringu ülesehitust ja kasutatud uurimismeetodit. Eelnevalt juba selgitati, et uuringus moodustavad valimi Eesti börsiettevõtted. Raamatupidamise seaduse §17 lg 2 kohaselt peavad börsiettevõtted oma raamatupidamises rakendama Euroopa Komisjoni poolt vastu võetud rahvusvahelisi finantsaruandluse standardeid. Seetõttu võtab autor uurimisel aluseks IAS 38 paragrahvides 118–128 esitatud immateriaalse vara avalikustamise kohustuslikud nõuded. Uuring on olemuselt kvalitatiivne. Esmalt koostab autor nimekirja infost, mis peab olema immateriaalse vara kohta avalikustatud. Seejärel uuritakse, kas ettevõtete aastaaruannetes on vastav informatsioon avalikustatud või mitte. Siinkohal olgu märgitud, et autori uuring ei käsitle firmaväärtust. Antud uuringu puhul ei ole tegemist mõõtmisega, vaid uuritakse aastaaruannete sisu. Esmajoones otsitakse vastust küsimusele, kas nõutud informatsioon on esitatud või mitte. Andmete analüüs ei ole seotud (arvuliste) näitajate ega nendevahelise seose tuvastamisega ning eesmärk ei ole jõuda statistiliselt kehtivate järeldusteni. Tulemusi tõlgendatakse kirjeldaval kujul.

3.2. Immateriaalse vara avalikustamise analüüs

Immateriaalse vara avalikustamise kohustuslike nõuete nimekirja (vt lisa 3) alusel uuris autor, kas ettevõtete aastaaruannetes on vastav informatsioon esitatud või mitte. Iga ettevõtte kohta koostas autor ka töötabeli, kuhu lisis omapoolsed lühikommentaarisid. Lihtsustatud kujul tabelitest annab ülevaate lisa 4.

Esmalt uuriti, kas ettevõtted on avalikustanud immateriaalsete varaobjektide jaotumise vastavalt nende majanduslikult kasulikule elueale. Aastaaruannetes esitatud informatsiooni põhjal selgus, et ettevõtetes on kasutusel ainult piiratud elueaga varaobjektid. Samal ajal võib aga märkida, et sarnaselt Sloveenia ettevõtetes tehtud uuringule (vt ka ptk 2.2.), ei ole ka Eesti ettevõtted sageli piiratud ja piiramatu elueaga varaobjekte selgelt eristanud. Kõigest 7 ettevõtet 13-st väljendasid konkreetselt, et kõigil immateriaalsetel varaobjektidel eeldatakse olevat piiratud kasulik eluiga. Ülejäänud ettevõtted ei esitanud selget seisukohta. Kuna aga piiratud elueaga immateriaalseid varaobjekte amortiseeritakse ning seesugune info oli alati esitatud, oli autori jaoks loogiline järeldada, et seetõttu on need varaobjektid ka piiratud kasuliku elueaga. Ühes aastaaruandes (AS Skano Group) oli kirjeldatud ka piiramatu elueaga immateriaalsete varaobjektide arvestuspõhimõtteid, kuid samas oli lisatud, et niisuguseid varaobjekte ettevõtte ei oma. Autori arvates on seesugune informatsioon üleliigne ning selle

asemel võiks ettevõtte rohkem aega pühendada kasutuselolevate varaobjektide kohta detailsema ülevaate andmiseks.

Kõigis aastaaruannetes oli välja toodud piiratud kasuliku elueaga immateriaalsete varaobjektide kasulikud eluead ning kasutatavad amortisatsioonimeetodid. Kuigi lubatud amortisatsioonimeetodeid on mitu, on eranditult kõigis ettevõtetes kasutusel lineaarne meetod. Autori arvates on lineaarse meetodi laialdane kasutamise üks põhjusi on kindlasti selle lihtsus ja mugavus. Teisest küljest võib seda seostada asjaoluga, et muude meetodite puhul võib olla väga keeruline (kui mitte võimatu) immateriaalsest varast saadavat majanduslikku kasu usaldusväärselt ja objektiivselt varaobjekti kasulikule elueale jaotada. Varaobjektide kasulikud eluead olid aruannetes tihti esitatud vahemikena. Seejuures tuleb märkida, et kohati oli mõne varaklassi puhul esitatud vahemik väga suur. Näiteks AS-s Baltika oli kaubamärkide ja litsentside kasulik eluiga 5–50 aastat, sama suure vahemiku oli esitanud kaubamärkidele ka AS Ekspress Grupp. AS-s Premia Foods oli lubade ja liitumistasude kasuliku eluea vahemik pisut suuremgi, 3–50 aastat. AS Baltika ja AS Ekspress Grupi aastaaruandes oli üksikute oluliste kaubamärkide puhul eraldi ka nende järelejäänud kasulik eluiga välja toodud. Hoolimata sellest on autor seisukohal, et taolised suured vahemikud ei anna varaobjektide eluigadest selget ülevaadet. Seetõttu võib jääda ka aruannete kasutajatele selgusetuks, kui pika aja jooksul võib eeldatavasti varaobjektidest veel kasu saada ning kui suured kulud kaasnevad tulevastel perioodidel nende amortiseerimisega. Enamik ettevõtetest oli siiski esitanud lühemad kasuliku eluea vahemikud (nt 3–6 aastat, 2–7 aastat, 5–10 aastat jne). Varaobjektide täpsed kasulikud eluead oli 13-st ettevõttest esitanud kolm (AS Harju Elekter, AS Skano Group ja AS Tallinna Kaubamaja). Äsja nimetatud põhjustel on autori arvates varaobjektide täpsete kasulike eluigade esitamine ka aruannete tarbijate jaoks informatiivsem.

Immateriaalsete varaobjektide edasisel kajastamisel on ettevõtetel võimalus valida soetusmaksumuse ja ümberhindluse meetodi vahel (vt ka ptk 1.2.). Kasutatava arvestusmeetodina oli 11-s ettevõttes esitatud soetusmaksumuse meetod. Kaks ettevõtet (AS Tallinna Vesi ja AS Skano Group) ei olnud seda informatsiooni arvestuspõhimõtetes avalikustanud. Immateriaalse põhivara lisade uurimisel võis aga järeldada, et ka nendes ettevõtetes on kasutusel soetusmaksumuse meetod. Seega ei kasuta ükski ettevõtte ümberhindluse meetodit. Seda võib seletada asjaoluga, et ümberhindluse meetodit saab kasutada ainult siis, kui varaobjektidel eksisteerib aktiivne turg, mis võimaldaks nende õiglast

väärtust kindlaks määrata. Esimeses peatükis aga juba selgitati, et immateriaalsetel varaobjektidel üldjuhul aktiivne turg puudub, mistõttu võib ka nende õiglase väärtuse kindlaks tegemine olla väga raske. Sellest tulenevalt on ka autori jaoks igati loogiline, et Eesti börsiettevõtted just soetusmaksumuse meetodit rakendavad.

Kõik ettevõtted peale ühe olid esitanud aastaaruannetes immateriaalsete varaobjektide soetusmaksumuse ja akumulieritud amortisatsioonikulu (koos akumulieritud kadumiga vara väärtuse langusest) aruandeperioodi alguses ja lõpus. Ainsal ettevõttel (AS Arco Vara), kes seda informatsiooni ei esitanud, moodustas immateriaalne vara ainult 0,1% põhivarast. Autor eeldab, et info mitteesitamisel lähtus ettevõtte olulisuse printsibist ning oli seejuures veendunud, et info avaldamata jätmine ei mõjuta aruande kasutajaid majandusotsuste tegemisel. Kuigi standardid selleks ei kohusta (vt ka ptk 1.2.), oli ainsa ettevõttena AS Silvano Fashion Group esitanud ka selliste immateriaalsete varaobjektide soetusmaksumuse, mis on kontsernis endiselt kasutusel, kuid mille bilansiline jääkmaksumus on 0. Samas ei täpsustatud, mis liiki või klassi need varaobjektid kuuluvad. Hoolimata sellest, on autori arvates taolise informatsiooni esitamine aruande kasutajatele kindlasti olulise väärtusega, kuna see võimaldab neil saada parema ülevaate kogu varast, mille abil majanduslikku kasu saadakse ning mis ettevõttes väärtust loob.

Immateriaalse vara aruandeperioodi alguse ja lõpu bilansilise jääkmaksumuse võrdluse olid samuti esitanud kõik ettevõtted peale AS Arco Vara. Siin aga tuleb märkida, et kaks ettevõtet (AS Tallink Grupp ja AS Tallinna Vesi) ei olnud varaklassides eristanud ettevõtte siseselt loodud immateriaalset vara, kuigi standardid seda nõuavad (vt ka ptk 1.2.). Veelgi enam, AS Tallinna Vesi aastaaruandes oli koondatud kogu immateriaalne vara ühte tulpa, seejuures eristamata ainsatki varaklassi. Võrdlustabeli selgitavas allosas olid küll esitatud lühikirjeldused, missuguseid (sisemiselt loodud) immateriaalseid varaobjekte ettevõtte omab, kuid samas ei olnud välja toodud ühtegi arvulist näitajat, mis võimaldaks mõista perioodi jooksul toimunud liikumisi varaklasside kaupa. Tabelis olid muutused esitatud ainult summeeritud kujul kogu immateriaalse vara kohta. Kaks ettevõtet (AS Ekspress Grupp ja AS Premia Foods) esitasid eraldi tulbas ka *Ettemaksed*, samal ajal puudusid täpsustavad selgitused, missuguseid immateriaalseid varaobjekte need hõlmavad. Magistritöö autori arvates ei ole ettemaksete juures üksnes tasutud summa (ehk ainult arvulise näitaja) esitamine õigustatud, kuna need võivad hõlmata varaobjekte (nt tähtsaid lepingulisi õigusi, patente vmt),

mis võivad tulevastel perioodidel saadavat tulu ja kasu oluliselt mõjutada. Kui see info pole avalikustatud, jääb see ka aruannete tarbijatel oma otsuste tegemisel arvesse võtmata.

Perioodi jooksul toimunud muutuste esitamise osas üldjuhul puudusi ei olnud. Ainult üks ettevõtte (AS Tallink Grupp), kes ei olnud jääkmaksumuste võrdluses ka sisemiselt loodud immateriaalse vara klassi eristanud, oli lisandumised esitanud ühel real (*Ostud ja parendused*). Standardid näevad ette, et ettevõtte siseselt loodud, välistelt osapooltelt soetatud ning äriühenduse käigus omandatud immateriaalne vara tuleb esitada eraldi (vt ka ptk 1.2.). Nimetatud ettevõtte puhul jäi arusaamatuks, millises summas soetati perioodi jooksul varaobjekte välistelt osapooltelt ning kui palju kapitaliseeriti sisemiselt loodud vara. Nagu juba eelnevates peatükkides autor esile tõi, võib sisemiselt loodud immateriaalse vara kapitaliseerimine väljendada ettevõtte juhtide soovi näidata paremaid majandustulemusi. Taoliste varaobjektide maksumuse mitteavalikustamine jätab aga aruannete tarbijad ilma võimalusest hinnata, mil määral võib ettevõtte (antud juhul AS Tallink Grupi) periooditulemus erineda kasumiaruandes esitatust. Ülejäänud ettevõtted olid nõutud eristused immateriaalse vara lisandumisel välja toonud.

Perioodi jooksul kajastatud amortisatsioonikulu olid esitanud kõik ettevõtted. Immateriaalse vara vähenemine võõrandamise või ümberklassifitseerimise tõttu leidis aset seitsmes ettevõttes. Seejuures viimane neist oli märgitud kokku viies aruandes. Immateriaalse vara võõrandamise näol oli tegemist varaobjektide müügiga ning see oli perioodi jooksul toimunud kokku kolmes ettevõttes. Ainult üks ettevõtte (AS Ekspress Grupp) oli aruandeperioodil kajastanud kadumi vara väärtuse langusest. Varasemate allahindluste tühistusi ei esinenud aga mitte ühelgi juhul.

Kuigi immateriaalsete varaobjektide väärtuse allahindlus esines ainult ühes ettevõttes, puudus aruandes selle kohta nõutud informatsioon. Välja olid toodud konkreetsed kaubamärgid, mille väärtus langes, ning summad, mille võrra nende väärtust alla hinnati. Samal ajal aga ei olnud kirjeldatud sündmusi ega tingimusi, mis vara väärtuse languse tingisid. Samuti puudus informatsioon kaetava väärtuse ning selle leidmisel kasutatud meetodite ja põhiliste eelduste kohta. Kaubamärkide allahindluse summa moodustas ligi 12% nende möödunud perioodi lõpul olnud bilansilisest jääkmaksumusest. Rahas mõõdetuna langes vara väärtus veidi üle ühe miljoni euro. Autori arvates on sellises suurusjärgus kulu kindlasti oluline ning võib märkimisväärselt ettevõtte majandustulemusi mõjutada. Veelgi enam, antud ettevõtte puhul olid kulud vara väärtuse langemisest suuremad kui perioodi

puhaskasum. Investorite huve arvesse võttes oleks ettevõtte pidanud avalikustama kogu asjakohase informatsiooni, mis on seotud varaobjektide allahindlusega. Vara väärtuse langus võib olla hoiatav ohumärk tulevase majandusliku kasu saamisel ning seetõttu võib see oluliselt mõjutada ka huvigruppe nende otsuste tegemisel. Seetõttu ei ole autori arvates vara väärtuse langust puudutava informatsiooni mitteesitamine siinkohal õigustatud.

Aastaaruannetes esitatud informatsioonist järeldus, et ükski börsiettevõtte ei omanud 2013. aastal sihtfinantseerimise teel omandatud immateriaalseid varaobjekte. Kaks ettevõtet (AS Baltika ja AS Ekspress Grupp) tõid esile kohustiste katteks olevate immateriaalsete varaobjektide olemasolu. Mõlemal juhul oli kohustise näol tegemist pikaajalise pangalaenuga, mille osaliseks tagatiseks oli seatud kaubamärgid. Kuigi standardid ei nõua siinkohal väga detailset info avalikustamist (vt ka ptk 1.2.), võis mõlema ettevõtte puhul siiski märgata mõningaid puudusi. AS Baltika oli küll välja toonud, et pangalaenu tagatisvaraks on muuhulgas kaubamärgid, kuid samas ei olnud avalikustatud millised täpselt. Kuna mainitud ettevõtte omab üle viie eri kaubamärgi, siis on autori arvates kindlasti oluline teada, millised neist konkreetselt kohustisi katavad. Seda eelkõige põhjusel, et tagatisvaraks olemine võib seada piiranguid edasisel tegevusel. Näiteks, kui ettevõtte peaks soovima neid kaubamärke müüa, võib see pangaga siduvate lepingute tõttu osutada raskendatuks. See võib ühtlasi mõjutada ka investorite otsuseid ning autor on seisukohal, et seetõttu on investorid huvitatud selliste varaobjektide detailsemast ülevaatest. Informatsiooni mitteavalikustamine aga pärsib seda. Standardite kohaselt tuleb avalikustada ka kohustiste katteks seatud immateriaalsete varaobjektide bilansiline jääkmaksumus ning see informatsioon oli antud ettevõtte aruandes esitatud. Teine ettevõtte (AS Ekspress Grupp), kes tõi esile kohustiste katteks olevate immateriaalsete varaobjektide olemasolu, oli aruandes ka välja toonud täpselt milliseid kaubamärke see puudutab. Kuigi sealjuures oli avalikustatud summa, mille ulatuses need varaobjektid vastavalt lepingule peaksid laenukohustist katma, ei olnud esitatud laenu tagatiseks olevate kaubamärkide bilansilist jääkmaksumust. Autori arvates võib see aga investorite huve kahjustada. Näiteks juhul kui tagatiseks olev varaobjekt tuleb realiseerida, kuid samal ajal on selle bilansiline väärtus laenu tagatissummast oluliselt väiksem, võib tekkida olukord, kus laenukohustuste täitmiseks on vajalik leida lisaraha. See võib aga põhjustada olukorra, kus dividende välja ei kuulutata ja seetõttu vähenevad investoritele tehtavad väljamaksed. Seega on autor seisukohal, et kui aastaaruandes ei ole avalikustatud

piisavalt informatsiooni tagatiseks olevate varaobjektide kohta, ei ole ka investoritel võimalik kõiki riske oma otsustusprotsessides arvesse võtta.

Ettevõtted on kohustatud oma aastaaruandes avalikustama ka perioodi jooksul kuluna kajastatud uurimis- ja arenduskulutuste koondsumma (vt ka ptk 1.2.). Uuritud ettevõtetest oli seesuguse informatsiooni esitanud kõigest üksainus ettevõtte – AS Harju Elekter. AS Premia Foods kasumiaruandes oli müügi- ja turustuskulude all *Reklaam, turundus ja tootearendus*, millest järeldub, et perioodi jooksul kajastati kulusid, mis on seotud uurimis- ja arendustegevusega. Samal ajal ei olnud aga eraldi välja toodud, kui palju nendest kuludest ainult tootearendusega seotud oli. Ülejäänud 11 ettevõtte aruandes aga uurimis- ja arenduskulutuste koondsummat esitatud ei olnud ning ka nende kasumiaruannete kirjetest ei selgunud, kas seesuguseid kulutusi aruandeperioodil tehti või mitte. Siinkohal peab ka arvestama, et neli ettevõtet olid perioodi jooksul arenduskulutusi bilansis varana kajastanud. Siiski ei järeldu sellest, kas kapitaliseeriti kõik seesugused kulutused või kajastati ka mingi osa kuluna. Eelmises peatükis selgitati, et sisemiselt loodud immateriaalse vara kohta avalikustatav informatsioon on aruande kasutajatele (eelkõige investoritele) väga oluline (vt ka ptk 2.1.). Uuritud 13 ettevõttest kuue puhul võis antud juhul järeldada, et perioodi jooksul tehti uurimis- ja arendustegevusega seotud väljaminekuid, kuid ainult ühe ettevõtte aruandes oli selgelt esitatud, kui palju neist kajastati kuluna. Ülejäänud seitsme ettevõtte aastaaruandes puudus igasugune informatsioon uurimis- ja arendustegevuse kohta, kuid seetõttu ei saa siiski välistada, et taolisi kulusid kajastati. Seega järeldub, et uurimis- ja arenduskulutustega seotud informatsiooni avalikustavad ainult ligi pooled ettevõtted ning seejuures on esitatud teave tihti ebaselge ning ei anna aruannete kasutajatele asjakohast ülevaadet.

Viimasena uuris autor, kas ettevõtted on aastaaruannetes avalikustanud koondkasumiaruande kirje(d), millel kajastatakse immateriaalse vara amortisatsioonikulu. Selgus, et ainult kolme ettevõtte (AS Nordecon, AS Premia Foods ja AS Tallink Grupp) aruandes oli seesugune informatsioon esitatud. Seejuures oli AS Nordecon eraldi ka täpselt välja toonud, kui palju immateriaalse vara amortisatsioonikulu kasumiaruandes eri liiki kulude koosseisus on kajastatud. Kümnest ettevõttest, kes nõutud informatsiooni ei olnud esitanud, kaheksa kasutas kasumiaruandeskeemi 2 ning kaks ettevõtet skeemi 1. Skeem 1 rühmitab kulud vastavalt nende olemusele ning seal on ainult üks kirje (*Põhivara kulum ja väärtuse langus*), millel amortisatsioonikulu saab kajastada. Kuigi nimetatud skeemi kasutavad ettevõtted (AS Olympic Entertainment Group ja AS Tallinna Kaubamaja) eraldi seda välja ei toonud, on

nende puhul selge, millisel kirjel immateriaalse vara amortisatsioonikulu kajastati. Keerulisem on see aga ülejäänud kaheksa ettevõtte puhul, kes kasutasid skeemi 2. Kasumiaruande skeemis 2 on kulud liigitatud vastavalt nende funktsioonile ettevõttes ning põhivara kulum on üldjuhul jaotatud müüdüd toodangu (kaupade, teenuste) kulu, turustuskulude ja üldhalduskulude vahel. Skeemi 2 kasutatavatest ettevõtetest oli üks ettevõtte (AS Skano Group) esitanud põhivara kulumi ainult müüdüd toodangu kulu koosseisus. Seega selle ettevõtte puhul on selge, millisel kirjel immateriaalse vara amortisatsioonikulu kajastati. Ülejäänud seitsme ettevõtte puhul oli *Põhivara kulum* (või *Amortisatsioon*) olemas aga kõigi kolme eelpool nimetatud kululiigi koosseisus. Kuna täpsustav informatsioon puudus, ei olnud sellest ka võimalik järeldada, kas ja kui palju täpselt igal kirjel immateriaalse põhivara amortisatsioonikulu kajastati. Eeldusel, et immateriaalset vara kasutatakse üldjuhul ettevõtte põhitegevuses, siis võib arvata, et ka enamik amortisatsioonikulust on ettevõtetel kajastatud müüdüd toodangu (kaupade, teenuste) kulu koosseisus. Magistritöö autori arvates võiksid ettevõtted siiski selgelt esile tuua, milliste kululiikide koosseisus immateriaalsete varaobjektide amortisatsioonikulu kajastatakse. See võimaldab immateriaalse vara mõju ettevõtte tulemustele (nt ärikasumile) täpsemalt analüüsida ning paremini teha ka prognoose tulevikuks.

Kokkuvõtliku ülevaate Eesti börsiettevõtete aastaaruannetes immateriaalse vara kohta avalikustatud informatsioonist annab tabel 3. Analüüsi tulemuste põhjal selgus, et Eesti ettevõtted esitavad aastaaruannetes immateriaalse vara kohta peaaegu kogu kohustusliku informatsiooni. Sarnaseid tulemusi on näidanud ka uuringud Itaalia ja Sloveenia börsiettevõtete puhul (vt ka ptk 2.2.). Samal ajal tuleb märkida, et esitatud informatsioon ei olnud alati piisav, et saada teatud tehingutest, sündmustest või muutustest põhjalikum ülevaade. Mõningatel juhtudel võis täheldada, et esitatakse küll nõutud arvandmeid, kuid nendega seotud täiendavad selgitused puudusid. Samas oli ka vastupidiseid olukordi, kus olulised arvandmed või arvulised näitajad olid avalikustamata või polnud esitatud andmed piisavad.

Tabel 3. Aastaruannetes avalikustatud informatsioon immateriaalse vara kohta

Ettevõte	Info (vt lisa 3) on aastaruandes esitatud								
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
AS Arco Vara	jah	jah	ei	ei	n/a	-	-	n/a	ei
AS Baltika	jah*	jah	jah	jah	-	-	jah*	n/a	ei
AS Ekspress Grupp	jah*	jah	jah	jah	jah*	-	jah*	n/a	ei
AS Harju Elekter	jah*	jah	jah	jah	-	-	-	jah	ei
AS Merko Ehitus	jah*	jah	jah	jah	-	-	-	n/a	ei
AS Nordecon	jah	jah	jah	jah	-	-	-	n/a	jah
AS Olympic Entertainment Group	jah	jah	jah	jah	-	-	-	n/a	ei
AS Premia Foods	jah	jah	jah	jah*	-	-	-	jah*	jah
AS Silvano Fashion Group	jah*	jah	jah	jah*	-	-	-	n/a	ei
AS Skano Group	jah	ei	jah	jah	-	-	-	n/a	ei
AS Tallink Grupp	jah	jah	jah	jah*	-	-	-	n/a	jah
AS Tallinna Kaubamaja	jah	jah	jah	jah	-	-	-	n/a	ei
AS Tallinna Vesi	jah*	ei	jah	jah*	-	-	-	n/a	ei

* (info esitatud, kuid puudulikult)

- (varaobjekt või sündmus aruandeperioodil puudus)

n/a (info pole esitatud, kuid see ei välista olemasolu)

Allikas: Autori koostatud

Enamikes Eesti börsiettevõtetes on immateriaalse vara osatähtsus põhivaras üsna väike (alla 5%), mis võib tuleneda eelkõige nende tegevusvaldkondadest. Immateriaalse vara vähese osatähtsuse tõttu võib nende ettevõtete puhul ka eeldada, et informatsiooni mitteavalikustamisel või ebapiisaval esitamisel on lähtunud olulisuse printsiibist, mille juures ettevõtted olid veendunud, et info avaldamata jätmine ei mõjuta aruande kasutajaid majandusotsuste tegemisel. Sama ei saa aga eeldada ettevõtete puhul, kelle immateriaalse vara osatähtsus põhivaras oli üle 30%. Mitmel juhul (nt tagatisvara ja vara väärtuse languse korral) oli autor seisukohal, et informatsiooni mitteavalikustamine ei ole õigustatud, kuna see pärsib aruannete kasutajatel otsustusprotsessides oluliste mõjuritega arvestamist.

Kokkuvõtteks võib märkida, et kuigi Eesti börsiettevõtete aastaruannetes on enamasti informatsioon immateriaalse vara kohta avalikustatud vastavalt IFRS-i nõuetele, järelalus uuringu tulemustest, et siiski esineb ka puudusi. Seega on ettevõtetel kindlasti võimalik informatsiooni esitamist täiustada. Mida rohkem ja detailsemat informatsiooni avalikustatakse, seda paremini on aruande kasutajatel võimalik hinnata ka immateriaalse vara väärtust ja nende potentsiaali tulevikus kasu tuua.

Siinkohal tasub arvestada, et antud uuringus tugineti ainult börsiettevõtete aastaaruannetele ning selle põhjal on ennatlik väita, et kõik Eesti ettevõtted informatsiooni avalikustamisel kehtivaid nõudeid järgivad. Autori arvates on Eesti ettevõtete puhul immateriaalse vara avalikustamist kindlasti võimalik veelgi põhjalikumalt uurida, kaasates valimisse ka tavaettevõtted. Samuti võib võtta dünaamilisema lähenemise ning uurida, kuidas on avalikustamise kvaliteet aja jooksul muutunud ning millised on peamised tegurid, mis avalikustamist mõjutavad.

KOKKUVÕTE

Teadmiste kasv ja tehnoloogia areng on majanduses põhjustanud olulisi muutusi. Kui varem oli kesksel kohal füüsiline vara, siis nüüd on see asendunud olukorraga, kus ettevõtete tegevus ja väärtuse loomine põhinevad peamiselt immateriaalsel varal. Immateriaalse vara olulisus ja osatähtsus ettevõtete põhivaras on üha kasvanud. Seetõttu on ka järjest enam olulisem informatsioon, mida ettevõtted immateriaalse vara kohta avalikustavad. Magistritöö eesmärk oli selgitada välja, kas immateriaalsete varaobjektide avalikustamine aastaaruannetes vastab kehtivatele nõuetele.

Kogu tööle selgema lähtekoha andmiseks alustas autor immateriaalse vara olemuse selgitamisega. Erialakirjanduses on immateriaalse vara kohta kasutusel mitmeid mõisteid ja tõlgendusi. Autor aga on seisukohal, et üldjuhul ei anna need immateriaalsele varale terviklikku ega kõikehaaravat tähendust. Autori arvates on immateriaalse vara määratlus rahvusvahelistes arvestusstandardites konkreetsem ning võimaldab selle kontseptist paremini aru saada. Samal ajal on aga mitmeid immateriaalsetele varaobjektidele iseloomulikke tunnuseid (nt nende õiglast väärtust on tihti raske mõõta), mida standardid puudutavad väga vähe või üldse mitte, kuid mis samas on ettevõtete jaoks väga olulised nende varaobjektide hindamisel ja juhtimisel.

Teema paremaks käsitlemiseks andis autor ka ülevaate immateriaalsete varaobjektide kajastamise üldpõhimõtetest. Kuna Eesti ettevõtted peavad oma raamatupidamises rakendama IFRS-i või Eesti head raamatupidamistava, siis käsitles autor töös ainult neid standardeid. Kuigi immateriaalse vara arvestuspõhimõtted neis suures osas kattuvad, leidub siiski ka olulisi erinevusi, mida autori arvates on tähtis mõista. Kasutatav standard ja arvestusmeetodi valik võib ettevõtte majandustulemusi oluliselt mõjutada. Lisaks on autor seisukohal, et kuna arvestuspõhimõtete sisu mõistmine võib olla üsna keeruline, eriti juhtudel, kus on mitmeid erandlikke nõudeid või kus peab lähtuma kõikvõimalikest hinnangutest, tuleks ettevõtetel vajadusel konsulteerida valdkonna spetsialistiga.

Teises peatükis käsitles autor põhjalikumalt immateriaalse vara avalikustamisega seotud temaatikat. Finantsaruannete peamine eesmärk on anda aruannete kasutajatele asjakohast informatsiooni ettevõtte tegevustulemustest, majanduslikust seisundist ja tulevastest väljavaadetest. Investorid soovivad otsuste tegemisel saada põhjalikku ülevaadet ettevõtte kohustiste ja vara väärtusest, et seeläbi hinnata ettevõtte potentsiaali tulevikus tulu teenida ning kasumit ja vaba rahakäivet tekitada. Avalikustamine kindlustab üldjuhul, et immateriaalse vara väärtus peegeldub õigeaegselt ettevõtte aktsiahindades ja vähendab väliskapitali hinda. Magistritöö autor on seisukohal, et ilma aktiivse, hästi planeeritud ja teostatud avalikustamiseta ei ole kindlust, et ettevõtte vara väärtus ja sisemine potentsiaal on väliste huvigruppide poolt terviklikult arvesse võetud. Puudulikust avalikustamisest tingitud vara väärtuse alahindamine võib pärssida lisakapitali saamist ja vähendada investeerimisvõimalusi, mis omakorda võib pidurdada ettevõtte tulude ja väärtuse suurenemist ning nõrgendada konkurentsivõimet.

Märkimisväärne osa ettevõtte väärtusest on seotud eelkõige sisemiselt loodud immateriaalse varaga, mida standardid üldjuhul ei luba kapitaliseerida. Seetõttu ei ole finantsaruannetes esitatud informatsioon sageli piisav immateriaalse vara koguväärtuse hindamiseks. Siinjuures on üha olulisemaks muutunud informatsioon, mida ettevõtted lisaks vabatahtlikult avalikustavad. Uuringud on aga näidanud, et praktikas teevad seda vähesed. Autori arvates võivad vähesed avalikustamise põhjused seisneda sellega kaasnevates kuludes ning ettevõtete kartuses kaotada konkurentsieelis.

Nii valdkonna uurijad, investorid kui ka ettevõtete juhid on seisukohal, et praegused finantsaruanded on piiratud kasulikkusega ning ei anna muutunud majanduses ettevõtte periooditulemustest, immateriaalse vara väärtusest ega tulevastest väljavaadetest korrektset ülevaadet. Taolise kriitika on suuresti põhjustanud ettevõtete sisemiselt loodud immateriaalne vara, mis tuleb üldjuhul kohe kuluna kajastada, kuigi sisuliselt on need investeeringud, millelt saadakse tulevastel perioodidel tulu. Ka magistritöö autor nõustus, et ettevõtete periooditulemused võivad seetõttu olla moonutatud, kuid oli siiski seisukohal, et konservatiivsema lähenemise vajaduse tingib immateriaalse varaga kaasnev ebakindlus.

Aruannete kasutajatele parema ja kasulikuma informatsiooni avalikustamise tagamiseks on tehtud peamiselt kaks ettepanekut:

- laiendada sisemiselt loodud immateriaalsete varaobjektide kapitaliseerimist;
- esitada immateriaalse vara kohta täiendavaid aruandeid.

Esimesel juhul arvas magistritöö autor, et kuigi see võib omada mitmeid kasutegureid informatsiooni avalikustamise suurendamisel ning immateriaalse vara väärtuse esitamisel, ei tuleks praeguseid kajastamise ja arvestamise põhimõtted muuta. Seda põhjusel, mis on seotud immateriaalse vara eripäraga ning nendega kaasnevas ebakindluses, millest lähtuvad ka kehtivad arvestusstandardid. Lisaks arvab autor, et arvestusstandardite muutmine võib kaasa tuua ka olukorra, kus ettevõtted hakkavad kulutusi ülemäära kapitaliseerima, mis annab neile ühtlasi suurema võimaluse kasumiga manipuleerimiseks.

Teisel juhul on magistritöö autor seisukohal, et see on kindlasti viis, mis aitaks suurendada informatsiooni avalikustamist ning annaks huvigruppidele parema ülevaate ettevõtte immateriaalse vara väärtusest. Arvestades, et praktikas on vabatahtlik avalikustamine niigi vähene, on autor seisukohal, et niisuguste aruannete esitamine on pigem tõenäolisem juhul, kui see oleks kohustuslik. Täiendavate aruannete näol on sisuliselt tegemist hindamisega, milles tuuakse esile immateriaalse vara väärtus. Kuna aga immateriaalse vara mõõdikud ja hindamismeetodid on sageli tegevusvaldkondades erinevad, siis oleks täiendavate aruannete standardiseerimine väga keeruline. Arutelud ja vaidlused uuenduste ja nende elujõulisuse üle on kestnud juba aastaid ning hetkel on raske hinnata, kas ja millal muudatusi tehakse.

Magistritöö kolmas peatükk käsitles autori teostatud uuringut. Uurimisobjektid olid Eesti börsiettevõtete 2013. a. konsolideeritud majandusaasta aruanded ning uuriti immateriaalsete varaobjektide avalikustamise vastavust kehtivatele nõuetele. Kuna börsiettevõtted peavad oma raamatupidamises rakendama rahvusvahelisi finantsaruandluse standardeid, võttis autor uurimisel aluseks IAS 38 paragrahvides 118–128 esitatud immateriaalse vara avalikustamise kohustuslikud nõuded. Nende põhjal koostas autor nimekirja informatsioonist, mis peab olema avalikustatud ning seejärel analüüsis ettevõtete aastaaruannetes esitatud informatsiooni. Uuring oli olemuselt kvalitatiivne ning esmajoones otsiti vastust küsimusele, kas nõutud informatsioon on esitatud või mitte.

Analüüsi tulemuste põhjal selgus, et Eesti ettevõtted esitavad aastaaruannetes immateriaalse vara kohta peaaegu kogu kohustusliku informatsiooni. Sarnaseid tulemusi on näidanud uuringud ka teistes riikides (nt Itaalias ja Sloveenias). Samal ajal tuleb märkida, et esitatud informatsioon ei olnud alati piisav, et saada teatud tehingutest, sündmustest või muutustest põhjalikum ülevaade. Mõningatel juhtudel (nt varaobjektide allahindlusel) võis täheldada, et esitatakse küll nõutud arvandmeid, kuid nendega seotud täiendavad selgitused

puudusid. Samas oli ka vastupidiseid olukordi, kus olulised arvandmed või –näitajad (nt tagatiseks olevate immateriaalsete varaobjektide bilansiline jääkmaksumus või perioodi jooksul kuluna kajastatud uurimis- ja arenduskulutuste koondsumma) olid avalikustamata või polnud esitatud andmed piisavad. Tulenevalt eelkõige erinevatest tegevusvaldkondadest, iseloomustab enamikke Eesti börsiettevõtteid immateriaalse vara väike (alla 5%) osatähtsus põhivaras. Seetõttu nende ettevõtete puhul järeltas autor, et ebapiisaval avalikustamisel on lähtunud olulisuse printsiibist, mille juures ettevõtteid oli veendunud, et info avaldamata jätmine ei mõjuta aruande kasutajaid majandusotsuste tegemisel. Sama aga ei saanud järeltasda ettevõtete puhul, kelle immateriaalse vara osatähtsus põhivaras oli üle 30%. Mitmel juhul (nt tagatisvara ja vara väärtuse languse korral) oli autor seisukohal, et informatsiooni mitteavalikustamine ei ole õigustatud, kuna see pärsib aruannete kasutajatel otsustusprotsessides oluliste mõjuritega arvestamist.

Kokkuvõtteks võib märkida, et kuigi Eesti börsiettevõtteid enamasti avalikustavad immateriaalse vara kohta informatsiooni vastavalt rahvusvaheliste finantsaruandluse standardite nõuetele, järeltas uuringu tulemustest, et siiski esineb ka puudusi. Seega on ettevõtetel kindlasti võimalik informatsiooni esitamist täiustada. Mida rohkem ja detailsemat informatsiooni avalikustatakse, seda paremini on aruande kasutajatel võimalik hinnata ka immateriaalsete varaobjektide väärtust ning nendest tulevikus saadavat kasu. Siinkohal tasub arvestada, et antud uuringus tugineti ainult börsiettevõtete aastaaruannetele ning selle põhjal on ennatlik väita, et kõik Eesti ettevõtteid informatsiooni avalikustamisel kehtivaid nõudeid järgivad.

Lõpetuseks märgib autor, et magistritööle seatud eesmärk ning püstitatud ülesanded said täidetud. Autori arvates on Eesti ettevõtete puhul immateriaalse vara avalikustamist kindlasti võimalik veelgi põhjalikumalt uurida, kaasates valimisse ka tavaettevõtteid. Samuti võib võtta dünaamilisema lähenemise ning uurida, kuidas on avalikustamise kvaliteet aja jooksul muutunud ning millised on peamised tegurid, mis avalikustamist mõjutavad.

VIIDATUD ALLIKAD

- Abhayawansa, S. A. (2010). Sell-side analysts' use and communication of intellectual capital information. University of Sidney, Faculty of Economics and Business. Pp 253. (Doctoral thesis)
http://ses.library.usyd.edu.au/bitstream/2123/6260/1/SA%20Abhayawansa_Full%20Thesis.pdf (03.04.2015)
- Ainetu põhivara. (2011). – *Majandusarvestus ja rahandus: leksikon. I, A-L*. Jaan Alver, Lehte Alver. Tartu: Deebet, lk 32.
- Austin, L. (2007). Accounting for intangible assets. – *Business Review*, vol. 9, no. 1, pp. 63–72.
<http://www.uabr.auckland.ac.nz/files/articles/volume13/v13i1-accounting-for-intangible-assets.pdf> (16.04.2015)
- Blaug, R., Lekhi, R. (2009). Accounting for intangibles: Financial reporting and value creation in the knowledge economy.
http://www.theworkfoundation.com/assets/docs/publications/223_intangibles_final.pdf (13.04.2015)
- Brooking, A. (1997). *Intellectual Capital*. 2nd ed. London: International Thomson Business Press.
- Brüggen, A., Vergauwen, P., Dao, M. (2009). Determinants of intellectual capital disclosure: evidence from Australia. – *Management Decision*, vol. 47, no. 2, pp. 233–245.
<http://dx.doi.org/10.1108/00251740910938894> (19.04.2015)
- Canibano Calvo, L., Sanchez Munoz, M. P., Garcia-Ayuso Covarsi, M., Dominguez, C. C. (2002). Guidelines for managing and reporting on intangibles.
http://uam.es/personal_pdi/economicas/palomas/DIRECTRICES%20MERITUM%20-%20INGLES.pdf (03.04.2015)
- Daum, J. H. (2003). *Intangible Assets and Value Creation*. Chichester: John Wiley & Sons.

- Daum, J. H., Lev, B. (2003). Intangible Assets and the need for a holistic and more future-oriented approach to enterprise management and corporate reporting. http://www.juergendaum.de/articles/paper%2010-pma_ic_symp_lev_daum.pdf (13.04.2015)
- Devalle, A., Rizzato, F. (2014). IAS 38 – Intangible assets and Italian listed companies: the determinants of the quality of mandatory disclosure. – *Annual International Conference on Accounting & Finance*, pp. 42–45. http://dx.doi.org/10.5176/2251-1997_AF14.56 (19.04.2015)
- Dicu, R.-M. (2011). The transparency in the reporting of intellectual capital: Between the management responsibility and the stakeholders' requirements. – *Annals of the University of Oradea, Economic Science Series*, vol. 20, no. 1, pp. 609–615.
- DiPiazza, S. A., Rake, M. D., McDonnell, D., Samyn, F., Parrett, W. G., Turley, J. S. (2006). Global Capital Markets and the Global Economy: A Vision From the CEOs of the International Audit Networks. http://www.granthornton.com.uy/wp-content/uploads/2012/pdf/Vision_of_International_CEOs_Nov06.pdf (16.04.2015)
- Dumitrescu, A.-S. (2012). Intangible Assets: Are These Resources Sufficiently Visible and Properly Controlled? – *Accounting and Management Information Systems*, vol. 11, no. 4, pp. 545–563. ftp://ftp.repec.org/opt/ReDIF/RePEc/ami/.../11_4_3.pdf (24.03.2015)
- Edvinsson, L., Malone, M. S. (1997). Intellectual capital: Realizing your company's true value by finding its hidden brainpower. New York: HarperBusiness
- Fadur, C.-I., Ciotina, D., Mironiuc, M. (2011). Empirical Study on the Financial Reporting of Intangible Assets by Romanian Companies. – *Theoretical and Applied Economics*, vol. 18, no. 8, pp. 5–16.
- Financial statement disclosures: Enhancing their clarity and understandability. (2014). PricewaterhouseCoopers. http://www.pwc.com/en_US/us/cfodirect/assets/pdf/point-of-view-financial-statement-disclosures.pdf (13.04.2015)
- Grüber, S. (2015). Intangible Values in Financial Accounting and Reporting: An Analysis from the Perspective of Financial Analysts. St. Gallen: Springer Gabler.
- Hall, R. E. (2000). The Stock Market and Capital Accumulation. Working Paper, Hoover Institution and Department of Economics, Stanford University. <http://web.stanford.edu/~rehall/SMCA-AER-Dec-2001.pdf> (13.04.2015)

- Improving Business Reporting: Insights into Enhancing Voluntary Disclosures. (2001).
FASB.
http://www.fasb.org/cs/ContentServer?c=Document_C&pagename=FASB%2FDocument_C%2FDocumentPage&cid=1176156460184 (15.04.2015)
- Initial Accounting for Internally Generated Intangible Assets: Discussion Paper. (2008).
AASB.
http://www.aasb.gov.au/admin/file/content105/c9/ACCDP_IGIA_10-08.pdf
(16.04.2015)
- International Accounting Standard 20 – Accounting for Government Grants and Disclosure of Government Assistance. Vastu võetud 03.11.2008 Komisjoni määrusega (EÜ) nr 1126/2008 kooskõlas Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrusega (EÜ) nr 1606/2002 (ELT 29.11.2008 L 320/1).
- International Accounting Standard 36 – Impairment of Assets. Vastu võetud 03.11.2008 Komisjoni määrusega (EÜ) nr 1126/2008 kooskõlas Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrusega (EÜ) nr 1606/2002 (ELT 29.11.2008 L 320/1).
- International Accounting Standard 38 – Intangible Assets. Vastu võetud 03.11.2008 Komisjoni määrusega (EÜ) nr 1126/2008 kooskõlas Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrusega (EÜ) nr 1606/2002 (ELT 29.11.2008 L 320/1).
- International Financial Reporting Standard 3 – Business Combinations. Vastu võetud 03.11.2008 Komisjoni määrusega (EÜ) nr 1126/2008 kooskõlas Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrusega (EÜ) nr 1606/2002 (ELT 29.11.2008 L 320/1).
- International Financial Reporting Standard for Small and Medium-sized Entities (IFRS for SMEs). Vastu võetud 01.07.2009. IASB.
<http://eifrs.ifrs.org/eifrs/sme/en/IFRSforSMEs2009.pdf> (02.05.2015)
- Jerman, M. (2013). Intangible Assets and Their Reporting Practices: Evidence from Slovenia. – *Research in Accounting in Emerging Economies: Accounting in Central and Eastern Europe*. Vol. 13./ Eds. C. N. Albu, R. V. Mustata. Bingley: Emerald Group Publishing, pp. 187–204.
- Kang, H. H., Gray, S. J. (2011). Reporting intangible assets: Voluntary disclosure practices of top emerging market companies. – *International Journal of Accounting*, vol. 46, no. 4, pp. 402–423.
<http://dx.doi.org/10.1016/j.intacc.2011.09.006> (14.04.2015)
- Konsolideeritud majandusaasta aruanne. (2013). AS Arco Vara.
http://www.nasdaqomxbaltic.com/upload/reports/arc/2013_ar_et_eur_con_00.pdf
(30.04.2015)

Konsolideeritud majandusaasta aruanne. (2013). AS Baltika.
http://www.nasdaqomxbaltic.com/upload/reports/blt/2013_ar_et_eur_con_00.pdf
(30.04.2015)

Konsolideeritud majandusaasta aruanne. (2013). AS Ekspress Grupp.
http://www.nasdaqomxbaltic.com/upload/reports/eeg/2013_ar_et_eur_con_00.pdf
(30.04.2015)

Konsolideeritud majandusaasta aruanne. (2013). AS Harju Elekter.
http://www.nasdaqomxbaltic.com/upload/reports/hae/2013_ar_et_eur_con_00.pdf
(30.04.2015)

Konsolideeritud majandusaasta aruanne. (2013). AS Merko Ehitus.
http://www.nasdaqomxbaltic.com/upload/reports/mrk/2013_ar_et_eur_con_00.pdf
(30.04.2015)

Konsolideeritud majandusaasta aruanne. (2013). AS Nordecon.
http://www.nasdaqomxbaltic.com/upload/reports/ncn/2013_ar_et_eur_con_00.pdf
(30.04.2015)

Konsolideeritud majandusaasta aruanne. (2013). AS Olympic Entertainment Group.
http://www.nasdaqomxbaltic.com/upload/reports/oeg/2013_ar_et_eur_con_00.pdf
(30.04.2015)

Konsolideeritud majandusaasta aruanne. (2013). AS Premia Foods.
http://www.nasdaqomxbaltic.com/upload/reports/prf/2013_ar_et_eur_con_00.pdf
(30.04.2015)

Konsolideeritud majandusaasta aruanne. (2013). AS Silvano Fashion Group.
http://www.nasdaqomxbaltic.com/upload/reports/sfg/2013_ar_et_eur_con_00.pdf
(30.04.2015)

Konsolideeritud majandusaasta aruanne. (2013). AS Skano Group.
http://www.nasdaqomxbaltic.com/upload/reports/skn/2013_ar_et_eur_con_00.pdf
(30.04.2015)

Konsolideeritud majandusaasta aruanne. (2013). AS Tallink Grupp.
http://www.nasdaqomxbaltic.com/upload/reports/tal/2013_ar_et_eur_con_00.pdf
(30.04.2015)

Konsolideeritud majandusaasta aruanne. (2013). AS Tallinna Kaubamaja.
http://www.nasdaqomxbaltic.com/upload/reports/tkm/2013_ar_et_eur_con_00.pdf
(30.04.2015)

- Konsolideeritud majandusaasta aruanne. (2013). AS Tallinna Vesi.
http://www.nasdaqomxbaltic.com/upload/reports/tve/2013_ar_et_eur_con_00.pdf
 (30.04.2015)
- Lev, B. (1992). Information Disclosure Strategy. – *California Management Review*, vol. 34, no. 4, pp. 9–32.
- Lev, B. (2001). *Intangibles: Management, Measurement and Reporting*. Washington: Brookings Institution Press.
- Lev, B. (2002). Intangibles at a Crossroads: What’s Next? – *Financial Executive*, vol. 18, no. 2, pp. 35–39.
<http://web.a.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=e8753cc5-1c6e-43bc-8d46-5b818ab79c01%40sessionmgr4001&vid=1&hid=4101> (31.03.2015)
- Lev, B. (2005). Intangible Assets: Concepts and Measurements. – *Encyclopedia of Social Measurement*, vol. 2, pp. 299–305.
<http://raw.rutgers.edu/docs/intangibles/Papers/Intangible%20Assets%20Concepts%20and%20Measurements.pdf> (29.03.2015)
- Lev, B., Daum, J. H. (2004). The dominance of intangible assets: consequences for enterprise management and corporate reporting. – *Measuring Business Excellence*, vol. 8, no. 1, pp. 6–17.
http://iioe.de/fileadmin/files/publications/Lev_Daum_Dominance_of_IA_MBE_2004.pdf (29.03.2015)
- Liao, P. C., Chan, A. L.-C., Seng, J.-L. (2013). Intellectual capital disclosure and accounting standards. – *Industrial Management & Data Systems*, vol. 113, no. 8, pp. 1189–1205.
<http://dx.doi.org/10.1108/IMDS-01-2013-0026> (20.04.2015)
- Lönnqvist, A. (2004). *Measurement of Intangible Success Factors: Case Studies on the Design, Implementation and Use of Measures*. Tampere University of Technology, Department of Industrial Engineering and Management. Pp 255. (Doctoral thesis)
<https://dspace.cc.tut.fi/dpub/bitstream/handle/123456789/36/lonnqvist.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (23.03.2015)
- Lönnqvist, A., Mettänen P. (2002). Criteria of Sound Intellectual Capital Measures. Proceedings of the 2nd International Workshop on Performance Measurement, Hanover, June 6–7.
http://www.researchgate.net/publication/228920489_Criteria_of_sound_intellectual_capital_measures (24.03.2015)
- Manual of accounting: IFRS 2015 – Volume 2. (2014). PricewaterhouseCoopers. Haywards Heath: Bloomsbury Publishing.

- Moeller, K., Gamerschlag, R. (2011). The Positive Effects of Human Capital Reporting. – *Corporate Reputation Review*, vol. 14, no. 2, pp. 145–155.
<http://dx.doi.org/10.1057/crr.2011.11> (13.04.2015)
- Olsson, B. (2004). Intellectual Capital Disclosure through Annual Reports: A Study of the Swedish Retail Industry – *Journal of Human Resource Costing & Accounting*, vol. 8, no. 2, pp. 57–72.
<http://dx.doi.org/10.1108/eb029086> (20.04.2015)
- Ordonez de Pablos, P. (2003). Intellectual capital reporting in Spain: a comparative view. – *Journal of Intellectual Capital*, vol. 4, no. 1, pp. 61–81.
<http://dx.doi.org/10.1108/14691930310455397> (24.03.2015)
- Rastogi, P. N. (2003). The nature and role of IC: Rethinking the process of value creation and sustained enterprise growth. – *Journal of Intellectual Capital*, vol. 4, no. 2, pp 227–248.
<http://dx.doi.org/10.1108/14691930310472848> (24.03.2015)
- Raamatupidamise seadus. Vastu võetud Riigikogus 20. novembril 2002. a. – RT I, 2002, 102, 600; RT I, 16.11.2010, 12.
- Raamatupidamise Toimkonna juhend nr 5 – Materiaalne ja immateriaalne põhivara. Vastu võetud Riigikogus 23. jaanuaril 2003. a. – RTL, 23.01.2003, 10, 117; RT III, 10.01.2012, 5.
- Raamatupidamise Toimkonna juhend nr 11 – Äriühendused ning tütar- ja sidusettevõtete kajastamine. Vastu võetud Riigikogus 23. jaanuaril 2003. a. – RTL, 23.01.2003, 10, 117; RT III, 10.01.2012, 5.
- Raamatupidamise Toimkonna juhend nr 12 – Valitsusepoolne abi. Vastu võetud Riigikogus 23. jaanuaril 2003. a. – RTL, 23.01.2003, 10, 117; RT III, 10.05.2014, 8.
- Ramanauskaite, A., Rudzioniene, K. (2013). Trends of the disclosure of information on intellectual capital in annual statements in Lithuanian enterprises. – *Economics & Management*, vol. 18, no. 3, pp. 394–402.
<http://dx.doi.org/10.5755/j01.em.18.3.4270> (19.04.2015)
- Ritter, A., Wells, P. (2006). Identifiable intangible asset disclosures, stock prices and future earnings. – *Accounting & Finance*, vol. 6, no. 5, pp. 843–863.
<http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-629X.2006.00190.x> (19.04.2015)
- Similarities and differences: A comparison of 'full IFRS' and IFRS for SMEs. (2009). PricewaterhouseCoopers.
http://www.pwc.com/en_GX/gx/ifrs-reporting/pdf/Sims_diffs_IFRS_SMEs.pdf (05.04.2015)

- Skinner, D. J. (2007). Accounting for Intangibles – A Critical Review of Policy Recommendations.
<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1080572> (18.04.2015)
- Sullivan, P. H. (2000). Value-driven intellectual capital: how to convert intangible corporate assets into market value. New York: John Wiley & Sons.
- Sveiby, K.-E. (1997). The „Invisible“ Balance Sheet.
<http://www.sveiby.com/articles/InvisibleBalance.html> (03.04.2015)
- Taliyang, S. M., Latif, R. A., Mustafa, N. H. (2011). The Determinants of Intellectual Capital Disclosure Among Malaysian Listed Companies. – *International Journal of Management & Marketing Research*, vol. 4, no. 3, pp. 25–33.
- Watson, R. (2010). Small and medium size enterprises and the knowledge economy: Assessing the relevance of intangible asset valuation, reporting and management initiatives. – *Journal of Financial Regulation and Compliance*, vol. 18, no. 2, pp. 131–143.
<http://dx.doi.org/10.1108/13581981011033998> (14.04.2015)

SUMMARY

INTANGIBLE ASSETS IN ESTONIAN COMPANIES

Piret Riipus

The growth of knowledge and the development of technology has led to significant changes in the economy. Formerly, the central role was on physical assets, but now companies' operations and value creation are based mainly on intangible assets. During last decades, the investments in intangible assets together with companies' market values have been constantly increasing. At the same time, the book values of companies have been shrinking. This drew the attention of the researchers to intangible assets. The pioneers in the field created awareness for intangible assets as the new source of corporate value and revenue growth, which is now widely accepted among economists, investors and managers.

The importance of intangible assets and their proportion in companies' fixed assets has been continuously growing. Therefore, the information disclosed about intangible assets has also become more and more important. The aim of this master thesis is to find out whether the disclosures on intangible assets in the annual reports conform to the current requirements. The objects of the research are the annual reports of Estonian publicly traded companies. During past decades, a lot of debates and discussions about intangible assets have taken place. It is confirmed by the large number of published scientific articles and books. However, the subject is slightly researched in Estonia, which was the main incentive when choosing the topic of the thesis. The master thesis may enhance awareness of the field of intangible assets and may contribute to provide greater attention to the information disclosed in annual reports.

The master thesis is divided into three chapters. In order to cover the subject, the first and the second chapter are based on existing literature, accounting standards and former researches. To give a clearer starting point to the whole thesis, the author began by explaining the nature of intangible assets. There are various terms and interpretations for intangible assets used in literature, but the author found that generally they do not provide a comprehensive meaning of intangible assets. In the author's opinion, the definition of intangible assets in International Financial Reporting Standards (IFRS) is more concrete and enables to understand their concept better. However, the standards do not provide many characteristics of intangible assets (e. g. that their fair value is often very difficult to measure) which are extremely important to consider when it comes to evaluating and managing of these assets.

In the first chapter, the author also gave an overview of the general accounting principles of intangible assets. Since Estonian companies must apply IFRS or Estonian GAAP in their bookkeeping, only the mentioned standards are covered in the thesis. Although the accounting principles of intangible assets in these standards are mainly the same, there are also significant differences which in the author's opinion are important to understand. The applicable standard and accounting method may substantially affect company's financial results. In addition, since understanding the content of accounting principle may be complexed, especially where various exemptions or assessments are required, the author found that companies should consult with the specialist in the area.

In the second chapter, subjects related to the disclosures on intangible assets are thoroughly covered. The author explained why disclosure, including voluntary disclosure is important and referred to the main problems which are related to the disclosures on intangible assets. The main purpose of financial statements is to give relevant information about company's financial results, economic status and future prospects. Investors need a thorough overview of the value of liabilities and assets in order to evaluate company's potential for future revenue earnings and generating profit and free cash flow. Disclosure usually ensures that the value of intangible assets is reflected in the company's share prices in a timely manner and reduces the cost of external financial capital. The underestimation of the value of intangible assets due to the lack of disclosure may inhibit to get external capital and may reduce investment opportunities. This in turn could restrain the growth of company's revenues and value and also weaken its competitiveness.

A significant part of company's value is primarily related to internally generated intangible assets which are generally not capitalized due to the restrictions in the accounting standards. Therefore, the information presented in the financial statements is often not sufficient enough to assess the total value of the intangible assets. This is also the reason why the voluntary disclosures have become more important. However, researches have shown that companies do not provide very much voluntary information in practice. The reasons for that may lie in the additional costs involved and in the fear of losing the competitive advantage.

Internally generated intangible assets and the fact that they are not generally allowed to capitalize have caused a lot of opinions about financial statements' limited usefulness. It has been widely judged that in the changed economy, current financial statements do not give a correct overview of company's financial results of the period, the value of intangible assets nor the future prospects. In order to provide better and more useful information to the users of financial statements mainly two kinds of proposals have been made. Some suggest to expand the capitalization of internally generated intangible assets, others see the solution in additional intangible assets' statements. The author of the master thesis is on the opinion that current accounting standards take into account the peculiarity of intangible assets and the uncertainty related to them and therefore, the current capitalization principles should remain unchanged. The author finds that additional statements would be definitely a way for improving information disclosure and evaluation of intangible assets. Since voluntary disclosures are rare, the author finds that submitting these statements are more likely when it is mandatory. However, since the measures and evaluating methods differ in industries, it would be extremely difficult (if not impossible) to standardize this. Discussions and debates about reforms and their viability have been ongoing for years. At the moment it is very hard to predict if and when changes will take place.

The third chapter of the thesis is based on the empirical approach of the disclosure on intangible assets and covers the author's research. The objects of the research were the annual reports of Estonian publicly traded companies. The research was qualitative in nature and it based on the mandatory disclosure requirements presented in IAS 38 §118–128. The author analysed required disclosures provided by companies for the 2013 financial year. The analysis was conducted on a small sample since a limited number of companies are trading on Tallinn Stock Exchange (total 13 companies in year 2013).

The results of the research revealed that Estonian publicly traded companies disclose almost all of the mandatory information on intangible assets in their annual reports. However, it should be noted that disclosed information was always not sufficient enough in order to get a complete overview of certain transactions, events or changes. In some cases (e. g. impairment of assets) numeric data was often provided but without any further explanations. On the other hand, there were also occasions when important numbers or figures were not provided (e. g. the carrying amount of the intangible assets set as collateral or the aggregate amount of research and development expenditures recognised as an expense during the period). The proportion of intangible assets in companies' fixed assets was frequently quite small (under 5%) which can mainly be associated with the industry in which the companies operate. For these companies the author assumed that the insufficient disclosures were due to materiality principle at which the companies had made sure that non-disclosure does not affect the users of annual reports in their decision-making. The author did not consider this assumption to be valid for companies whose intangible assets' proportion in fixed assets was more than 30%. There were many cases (e. g. impairment of assets) where author was in opinion that non-disclosure of the information was unjustified since the changes that had taken place during the period had an important impact to the company's financial results.

Although Estonian publicly traded companies disclose almost all of the mandatory information on intangible assets, the findings of the research also indicate the presence of shortages. Therefore, it is definitely possible for companies to improve the disclosures on intangible assets. A growing stream of researches emphasize the importance of intangible assets for companies' performance. The more and detailed information is provided, the better is for the users of financial statements to assess the value of intangible assets and their future benefit.

The author finds that more thorough studies could be conducted in Estonia by involving also the companies which are not publicly traded. It is also possible to take a dynamic approach and to analyse how the quality of disclosure has changed in time and what are the main factors that affect the disclosure on intangible assets.

LISAD

Lisa 1. Immateriaalsete ressursside klassifitseerimisskeemid

Autor	Aasta	Jaotuskategooriad
Abhayawansa	2010	inimkapital, välimine kapital, sisemine kapital
Allee	2008	välised suhted, inimeste kompetents, sisemine struktuur
Arvidsson	2003	inimkapital, suhtel põhinev kapital, organisatsiooniline kapital, uurimis- ja arendustegevus, keskkond
Bontis	1999	inimkapital, struktuurne kapital, suhtel põhinev kapital
Brooking	1997	turuga seotud varad, inimestega seotud varad, intellektuaalse omandiga seotud varad, infrastruktuuriga seotud varad
Canibano et al.	2002	inimkapital, struktuurne kapital, suhtel põhinev kapital
Czwalinna	2008	inimkapital, innovatsiooni kapital, kliendipõhine kapital, tarnijapõhine kapital, investoripõhine kapital, protsesside kapital
Daum	2005	inimkapital, suhtel põhinev kapital, organisatsiooniline kapital
Edvinsson	1997	inimkapital, struktuurne kapital
Garcia-Meca	2005	inimkapital, kliendid, protsessid, tehnoloogia, innovatsioon, strateegia
Guthrie/Petty	2000	töötajate kompetents, sisemine kapital, välimine kapital
Kaplan/Norton	2004	inimkapital, informatsiooni kapital, organisatsiooni kapital
Lev	2005	tooted/teenused, kliendisuhted, inimressursid, organisatsiooniline kapital
Mouritsen et al.	2001	töötajad, kliendid, protsessid, tehnoloogia
Ordonez de Pablos	2003	inimkapital, struktuurne kapital, suhtel põhinev kapital
Roos	1997	inimkapital, struktuurne kapital
Sanchez et al.	2000	inimkapital, struktuurne kapital, suhtel põhinev kapital
Sveiby	1997	töötajate kompetents, sisemine struktuur, välimine struktuur
Stewart	1997	inimkapital, struktuurne kapital, kliendipõhine kapital

Allikas: (Grüber 2015, 50)

Lisa 2. Tallinna börsi põhinimekirjas olevad ettevõtted (seisuga 31.12.2013)

- AS Arco Vara,
- AS Baltika,
- AS Ekspress Grupp,
- AS Harju Elekter,
- AS Merko Ehitus,
- AS Nordecon,
- AS Olympic Entertainment Group,
- AS Premia Foods,
- AS Silvano Fashion Group,
- AS Skano Group,
- AS Tallink Grupp,
- AS Tallinna Kaubamaja,
- AS Tallinna Vesi.

Allikas: Tallinna börsi veebileht (<http://www.nasdaqomxbaltic.com>)

Lisa 3. Aastaruannetes nõutud informatsioon immateriaalse vara kohta

1. Varaobjektide jaotumine vastavalt kasulikule elueale (piiratud või piiramatu), sh piiratud kasuliku elueaga varaobjektide amortisatsioonimäär ning kasutatav amortisatsioonimeetod.
2. Varaobjektide edasisel kajastamisel kasutatav arvestusmeetod.
3. Varaobjektide soetusmaksumus ja akumulieeritud amortisatsioonikulu (koos akumulieeritud kadumiga vara väärtuse langusest) aruandeperioodi alguses ja lõpus.
4. Aruandeperioodi alguse ja lõpu bilansilise jääkmaksumuse võrdlus varaklasside kaupa (seejuures eristades ettevõtte siseselt loodud vara), sh eraldi peab olema toodud välja:
 - lisandumised (eristades ettevõtte siseselt loodud, välistelt osapooltelt soetatud ja äriühenduse teel omandatud vara);
 - võõrandamised ja ümberklassifitseerimised;
 - kadum vara väärtuse langusest ja varasemate allahindluste tühistused ning
 - perioodi jooksul kajastatud amortisatsioonikulu.
5. Vara väärtuse allahindluste ja nende tühistamise korral:
 - sündmused ja tingimused, mis olid allahindluse (tühistamise) aluseks;
 - varaobjektid või -klassid, mida see puudutab;
 - kas see tugineb õiglasel väärtusel (miinus müügikulutused) või kasutusväärtusel;
 - kaetava väärtuse summa ning selle leidmisel kasutatud meetodid ja põhilised eeldused.
6. Sihtfinantseerimise teel omandatud immateriaalsete varaobjektide:
 - õiglane väärtus nende esmasel arvele võtmisel,
 - bilansilised jääkmaksumused,
 - edasisel kajastamisel kasutatavad arvestusmeetodid.
7. Piiratud omandiõigusega või kohustiste katteks panditud immateriaalsed varaobjektid ning nende bilansilised jääkmaksumused.
8. Perioodi jooksul kuluna kajastatud uurimis- ja arenduskulutuste koondsumma.
9. Koondkasumiaruande kirje(d), millel kajastatakse immateriaalse vara amortisatsioonikulu.

Allikas: Autori koostatud (IAS 38, §118–28 alusel)

Lisa 4. Aastaruannetes avalikustatud informatsioon immateriaalse vara kohta

AS Arco Vara

Nõutud informatsioon (vt lisa 3)	Vastav info on aastaaruandes esitatud (jah/ei)		Kommentaarisid
	jah	ei	
1.	x		Immateriaalse vara osatähtsus põhivaras väga väike (0,1%). Puuduvad sihtfinantseerimise teel omandatud ja kohustuste katteks olevad immateriaalsed varaobjektid. Kasumiaruanne skeem 2: <i>Müüdud kinnisvara ja teenuste kulu</i> ja <i>Üldhalduskulude</i> all on kirje <i>Põhivara amortisatsioon ja väärtuse langus</i> .
2.	x		
3.	x		
4.		x	
5.		x	
6.		x	
7.		x	
8.		x	
9.		x	

AS Baltika

Nõutud informatsioon (vt lisa 3)	Vastav info on aastaaruandes esitatud (jah/ei)		Kommentaarisid
	jah	ei	
1.	x		Piiratud/piiramatu eluiga ei ole selgelt eristatud. Kaubamärkide ja litsentside amortisatsiooniperiood liiga lai (5–50. a.). Eraldi on esitatud kaubamärkide järelejäänud kasulik eluiga. Perioodi jooksul ei kajastatud varaobjektide väärtuse allahindlusi ega nende tühistamisi. Sihtfinantseerimise teel omandatud immateriaalsed varaobjektid puuduvad. Ei ole avalikustatud, millised kaubamärgid on pangalaenu tagatiseks. Kasumiaruanne skeem 2: <i>Müüdud kaupade kulu</i> , <i>Turustuskulude</i> ja <i>Üldhalduskulude</i> all on kirje <i>Põhivara kulum</i> .
2.	x		
3.	x		
4.	x		
5.		x	
6.		x	
7.	x		
8.		x	
9.		x	

Lisa 4 järg

AS Ekspress Grupp

Nõutud informatsioon (vt lisa 3)	Vastav info on aastaaruandes esitatud (jah/ei)		Kommentaar
	jah	ei	
1.	x		<p>Piiratud/piiramatu eluiga ei ole selgelt eristatud. Kaubamärkide amortisatsiooniperiood liiga lai (5–50. a.).</p> <p>Eraldi on esitatud oluliste kaubamärkide järelejäänud kasulik eluiga.</p> <p>Perioodi jooksul on kajastatud kaubamärkide allahindlus, kuid täpsustav info puudub.</p> <p>Sihtfinantseerimise teel omandatud immateriaalsed varaobjektid puuduvad.</p> <p>Ei ole avalikustatud pangalaenu tagatiseks olevate kaubamärkide bilansilist jääkmaksumust.</p> <p>Kasumiaruanne skeem 2: <i>Müüdud toodangu kulu, Turunduskulude ja Üldhalduskulude</i> all on kirje <i>Põhivara kulum.</i></p>
2.	x		
3.	x		
4.	x		
5.	x		
6.		x	
7.	x		
8.		x	
9.		x	

AS Harju Elekter

Nõutud informatsioon (vt lisa 3)	Vastav info on aastaaruandes esitatud (jah/ei)		Kommentaar
	jah	ei	
1.	x		<p>Piiratud/piiramatu eluiga ei ole selgelt eristatud.</p> <p>Perioodi jooksul ei kajastatud varaobjektide väärtuse allahindlusi ega nende tühistamisi.</p> <p>Puuduvad sihtfinantseerimise teel omandatud ja kohustuste katteks olevad immateriaalsed varaobjektid.</p> <p>Kasumiaruanne skeem 2: <i>Müüdud toodete kulu, Turustuskulude ja Üldhalduskulude</i> all on kirje <i>Põhivara kulum.</i></p>
2.	x		
3.	x		
4.	x		
5.	x		
6.		x	
7.		x	
8.	x		
9.		x	

Lisa 4 järg

AS Merko Ehitus

Nõutud informatsioon (vt lisa 3)	Vastav info on aastaaruandes esitatud (jah/ei)		Kommentaar
	jah	ei	
1.	x		Piiratud/piiramatu eluiga ei ole selgelt eristatud. Perioodi jooksul ei kajastatud varaobjektide väärtuse allahindlusi ega nende tühistamisi. Puuduvad sihtfinantseerimise teel omandatud ja kohustuste katteks olevad immateriaalsed varaobjektid. Kasumiaruanne skeem 2: <i>Müüdüd toodangu kulu, Turustuskulude ja Üldhalduskulude</i> all on kirje <i>Põhivara kulum.</i>
2.	x		
3.	x		
4.	x		
5.		x	
6.		x	
7.		x	
8.		x	
9.		x	

AS Nordecon

Nõutud informatsioon (vt lisa 3)	Vastav info on aastaaruandes esitatud (jah/ei)		Kommentaar
	jah	ei	
1.	x		Perioodi jooksul ei kajastatud varaobjektide väärtuse allahindlusi ega nende tühistamisi. Puuduvad sihtfinantseerimise teel omandatud ja kohustuste katteks olevad immateriaalsed varaobjektid.
2.	x		
3.	x		
4.	x		
5.		x	
6.		x	
7.		x	
8.		x	
9.	x		

Lisa 4 järg

AS Olympic Entertainment Group

Nõutud informatsioon (vt lisa 3)	Vastav info on aastaaruandes esitatud (jah/ei)		Kommentaar
	jah	ei	
1.	x		Perioodi jooksul ei kajastatud varaobjektide väärtuse allahindlusi ega nende tühistamisi. Puuduvad sihtfinantseerimise teel omandatud ja kohustuste katteks olevad immateriaalsed varaobjektid. Kasumiaruanne skeem 1: kirje <i>Põhivara kulum ja väärtuse langus</i> .
2.	x		
3.	x		
4.	x		
5.		x	
6.		x	
7.		x	
8.		x	
9.		x	

AS Premia Foods

Nõutud informatsioon (vt lisa 3)	Vastav info on aastaaruandes esitatud (jah/ei)		Kommentaar
	jah	ei	
1.	x		Lubade ja liitumistasude amortisatsiooniperiood liiga lai (5–50. a.). Perioodi jooksul ei kajastatud varaobjektide väärtuse allahindlusi ega nende tühistamisi. Puuduvad sihtfinantseerimise teel omandatud ja kohustuste katteks olevad immateriaalsed varaobjektid. Kasumiaruandes on kirje <i>Reklaam, turundus ja tootarendus</i> .
2.	x		
3.	x		
4.	x		
5.		x	
6.		x	
7.		x	
8.		x	
9.	x		

Lisa 4 järg

AS Silvano Fashion Group

Nõutud informatsioon (vt lisa 3)	Vastav info on aastaaruandes esitatud (jah/ei)		Kommentaar
	jah	ei	
1.	x		<p>Piiratud/piiramatu eluiga ei ole selgelt eristatud. Perioodi lisandumiste juures ei ole eristatud sisemiselt loodud immateriaalseid varaobjekte. Perioodi jooksul ei kajastatud varaobjektide väärtuse allahindlusi ega nende tühistamisi. Puuduvad sihtfinantseerimise teel omandatud ja kohustuste katteks olevad immateriaalsed varaobjektid.</p> <p>Kasumiaruanne skeem 2: <i>Müüdüd toodangu kulu, Turustuskulude ja Üldhalduskulude</i> all on kirje <i>Põhivara kulum.</i></p> <p>On välja toodud ka kontsemis kasutatavate, kuid täielikult amortiseeritud immateriaalse põhivara soetusmaksumus.</p>
2.	x		
3.	x		
4.	x		
5.		x	
6.		x	
7.		x	
8.		x	
9.		x	

AS Skano Group

Nõutud informatsioon (vt lisa 3)	Vastav info on aastaaruandes esitatud (jah/ei)		Kommentaar
	jah	ei	
1.	x		<p>Perioodi jooksul ei kajastatud varaobjektide väärtuse allahindlusi ega nende tühistamisi. Puuduvad sihtfinantseerimise teel omandatud ja kohustuste katteks olevad immateriaalsed varaobjektid.</p> <p>Kirjeldab ka piiramatu eluaega varaobjektide arvestuspõhimõtteid, kuid sellised objektid pole bilansis kajastatud.</p> <p>Kasumiaruanne skeem 2: <i>Müüdüd toodangu kulu</i> all on kirje <i>Kulum.</i></p>
2.		x	
3.	x		
4.	x		
5.		x	
6.		x	
7.		x	
8.		x	
9.		x	

Lisa 4 järg

AS Tallink Grupp

Nõutud informatsioon (vt lisa 3)	Vastav info on aastaaruandes esitatud (jah/ei)		Kommentaar
	jah	ei	
1.	x		Jääkmaksumuste võrdlusel ning perioodi lisandumiste juures ei ole eristatud sisemiselt loodud immateriaalseid varaobjekte. Perioodi jooksul ei kajastatud varaobjektide väärtuse allahindlusi ega nende tühistamisi. Puuduvad sihtfinantseerimise teel omandatud ja kohustuste katteks olevad immateriaalsed varaobjektid.
2.	x		
3.	x		
4.	x		
5.		x	
6.		x	
7.		x	
8.		x	
9.	x		

AS Tallinna Kaubamaja

Nõutud informatsioon (vt lisa 3)	Vastav info on aastaaruandes esitatud (jah/ei)		Kommentaar
	jah	ei	
1.	x		Perioodi jooksul ei kajastatud varaobjektide väärtuse allahindlusi ega nende tühistamisi. Puuduvad sihtfinantseerimise teel omandatud ja kohustuste katteks olevad immateriaalsed varaobjektid. Kasumiaruanne skeem 1: kirje <i>Põhivara kulum ja väärtuse langus</i> .
2.	x		
3.	x		
4.	x		
5.		x	
6.		x	
7.		x	
8.		x	
9.		x	

Lisa 4 järg

AS Tallinna Vesi

Nõutud informatsioon (vt lisa 3)	Vastav info on aastaaruandes esitatud (jah/ei)		Kommentaar
	jah	ei	
1.	x		Piiratud/piiramatu eluiga ei ole selgelt eristatud Jääkmaksumuste võrdlusel ei ole varaklassid eristatud. Perioodi jooksul ei kajastatud varaobjektide väärtuse allahindlusi ega nende tühistamisi. Puuduvad sihtfinantseerimise teel omandatud ja kohustuste katteks olevad immateriaalsed varaobjektid. Kasumiaruanne skeem 2: <i>Müüdnud toodete ja teenuste kulu, Turustuskulude ja Üldhalduskulude</i> all on kirje <i>Kulum</i> .
2.	x		
3.	x		
4.	x		
5.		x	
6.		x	
7.		x	
8.		x	
9.		x	

Allikas: Autori koostatud